

सामाजिक लेखाजोखा

२० भदौ, २०७१

सर्वाधिकार ©: सामुदायिक आत्मनिर्भर सेवा केन्द्र

प्रकाशन मिति : भदौ २०७१

प्रकाशक

सामुदायिक आत्मनिर्भर सेवा केन्द्र

पो.ब.नं. १९७९०, भूमिघर, धापासी, काठमाडौं, नेपाल

फोन : ९७७-१-४३६०४८६/४३५७००५

फ्याक्स : ९७७-१-४३५७०३३

Email: landrights@csrnepal.org

URL: www.csrnepal.org

डिजाइन

बिक्रम चन्द्र मजुमदार

bmajumdar33@gmail.com

प्रतिबद्ध छौं

दुई दशकदेखि निरन्तर भूमि अधिकारको आन्दोलनभित्र सुशासन, जवाफदेहिता, पारदर्शिता, मितव्ययिता आदि पक्षलाई आत्मनिर्भर केन्द्रले आफ्ना मूल्यका रूपमा अपनाउँदै आएको छ। यिनलाई सुनिश्चित गर्ने धेरै रणनीतिमध्येको सामाजिक लेखाजोखा एउटा हो। जुन संस्थाले २०६५ देखि वार्षिकरूपमा गर्दै आएको छ। आत्मनिर्भर केन्द्रको यो सातौं सामाजिक लेखाजोखा हो।

संस्थाले सामाजिक लेखाजोखालाई कार्यक्रमको उपलब्धि र आर्थिक विवरण सार्वजनिक गर्ने प्रक्रिया मात्र बुझेको छैन। यो संस्थाको लक्ष्य, मूल्य, मान्यता र रणनीतिको पनि परीक्षण गराउने महत्वपूर्ण मौका हो। सामाजिक लेखाजोखा, केवल एउटा क्रियाकलाप वा घटना मात्र नभई वास्तवमा एउटा प्रक्रिया हो जसले जवाफदेहिता र पारदर्शिता प्रवर्धन गर्छ। लेखाजोखाले संस्थाको सामाजिक र नैतिक योग्यता पनि जाँच गर्छ। यसअघिका लेखाजोखाले हामीलाई काममा उत्प्रेरित गरेको र जवाफदेही बनाउन सजग गराएकाले नै यसलाई नियमित गरेका हौं।

यस कार्यक्रममा उपस्थित भई मननीय विचारहरू राखिदिनुहुने सम्पूर्ण आमन्त्रित महानुभाव, संस्थाका सदस्य, पदाधिकारी र कर्मचारी साथीहरूलगायत लेखाजोखाका सबै सहभागीलाई हार्दिक धन्यवाद छ।

सामाजिक लेखाजोखामा प्राप्त सुभावलाई संस्थाको क्षमताले भ्याउने हदसम्म पूर्ण कार्यान्वयन गर्ने प्रतिबद्धता व्यक्त गर्न चाहन्छौं। साथै आगामी वर्षको सामाजिक लेखाजोखा अभ्यर्षक गहिरो बनाउने तयारी थालिसकेको जानकारी पनि गराउँछौं।

- जगत देउजा

कार्यकारी निर्देशक

भूमिका

आत्मनिर्भर केन्द्र, सामाजिक संस्थाका रूपमा अधिकतमतरले आफूलाई लोकतान्त्रिक अभ्यास र संस्थागत सुशासनमा प्रभावकारी बनाउन चाहन्छ। आफ्ना गतिविधि पारदर्शी राख्न र कामबाट सिर्जित नतिजाबारे भूमि अधिकारबाट वञ्चित, सरकारी निकाय तथा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष सरोकारवालाप्रति जवाफदेही हुनु जरुरी छ भन्ने विश्वास राख्छ।

आत्मनिर्भर केन्द्रले २०६५ सालदेखि वार्षिकरूपमा राष्ट्रियस्तरमा सामाजिक लेखाजोखा गर्दै आएको छ। त्यस्तै जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च र सहयात्री संस्थाहरूले जिल्ला र क्षेत्रीय तहमा सामाजिक लेखाजोखा गर्दै आएका छन्। सामाजिक लेखाजोखामा भूमि अधिकार आन्दोलनमा संलग्न भूमिहीन तथा किसान, भूमि अधिकार कार्यकर्ता, राष्ट्रिय भूमि अधिकार मञ्चका अगुवा, सरकारी अधिकारी, सञ्चारकर्मी, सहयोगी तथा सहयात्री संस्थाका प्रतिनिधि, राजनीतिक दलका प्रतिनिधि, नागरिक समाजका व्यक्तित्व, आत्मनिर्भर केन्द्रका सदस्य, पदाधिकारी र सबै कर्मचारी तथा अन्य इच्छुक व्यक्तिको सहभागिता रहन्छ।

जवाफदेहिता र पारदर्शिता आत्मनिर्भर केन्द्रका अभिन्न मूल्य हुन् जुन मूल्य आत्मनिर्भर केन्द्रले समुदायदेखि राष्ट्रियस्तरसम्म पालना गर्दै आएको छ। केन्द्रले सामाजिक लेखाजोखा गर्नुका निम्न उद्देश्य छन् :

- क) आत्मनिर्भर केन्द्रको आम्दानी-खर्च, उपलब्धि र कार्यक्रमका नतिजाबारे पारदर्शिता कायम गर्ने।
- ख) जवाफदेहिता, पारदर्शिता, सुशासन र संस्थागत विकाससम्बन्धी संस्थागत प्रणालीहरूको सुदृढीकरण गर्ने।
- ग) सुशासनयुक्त संस्थाको सहजीकरणमार्फत नेपालमा भूमि र कृषि अधिकारसम्बन्धी अभियानहरूको सुदृढीकरण गर्ने।

आत्मनिर्भर केन्द्रले सामाजिक लेखाजोखालाई बल पुऱ्याउन अन्य प्रक्रिया पनि सँगै जोड्दै आएको छ। कुनै पनि कार्यक्रम सञ्चालन गर्नुभन्दा पहिले उक्त कार्यक्रमका लागि योजना गरिएको बजेट र ल्याउन खोजिएको नतिजाको विषयमा सुनाइन्छ। जिल्ला भूमि अधिकार मञ्चले पारदर्शिता बोर्ड राख्न सुरु गरिसकेको छ जसमा भूमि अधिकारसम्बन्धी अभियानहरू सञ्चालन गर्नका लागि प्राप्त स्रोत र सोको उपयोगबारे उल्लेख गरिन्छ। यसैगरी 'समुदायको योगदान विवरण' मार्फत स्थानीय स्रोत परिचालनबारे पनि अभिलेख राखिएको हुन्छ।



सामाजिक लेखाजोखामा आत्मनिर्भर केन्द्रको नीति, नियम र प्रक्रियाहरू, त्यस अर्वाधमा सञ्चालित गतिविधिहरू र त्यसको परिणाम वा त्यसले जनताको जीवनमा पारेको प्रभाव, सो कामका लागि गरिएको खर्च र त्यसका स्रोत, संस्थाले गर्न वा हासिल गर्न नसकेका कुरा र वर्षभरि काम गर्ने दौरानमा भोगेका चुनौती तथा सिकाइ उपस्थित सबैलाई सङ्क्षेपमा जानकारी गराइन्छ र पृष्ठपोषण लिइन्छ।

सामाजिक लेखाजोखामा उपस्थित सहभागीले आत्मनिर्भर केन्द्रबारे प्राप्त सूचना, आफूना बुझाइ तथा दृष्टिकोणका आधारमा आत्मनिर्भर केन्द्र र भूमि अधिकार आन्दोलनको संस्थागत, कार्यक्रमगत र वित्तीय स्रोत साधन परिचालन सम्बन्धमा सवल पक्ष तथा सुधार गर्नुपर्ने पक्षबारे आलोचनात्मक समीक्षा गरी आवश्यक सुझाव र सल्लाह लिने गरिन्छ। सरकारी निकाय, नागरिक समाज, राजनीतिक दल तथा पीडित समुदायको फरक आँखाबाट आएका सुझाव संस्था र आन्दोलनका लागि निकै उपयोगी हुन्छन्।

सामाजिक लेखाजोखा प्रक्रिया सम्पन्न भइसकेपछि एउटा बैठक आयोजना गरिन्छ जसमा सामाजिक लेखाजोखाको दौरान उठेका सवालबारे छलफल गर्नुका साथै समग्र कार्यक्रमको मूल्याङ्कन गरिन्छ। यसका अतिरिक्त प्राप्त सल्लाह सुझावलाई आगामी कार्ययोजनामा समेत समावेश गरिन्छ।

सामाजिक लेखाजोखाका फाइदा

- संस्थाको समग्र विकासबारे मूल्याङ्कन गर्नका लागि सामाजिक लेखाजोखा अपरिहार्य हुन्छ। यो आफूलाई बन्द कोठाबाट आमसरोकारमा उभ्याउने प्रक्रिया हो।
- सामाजिक लेखाजोखाले संस्थाको सुशासन सुदृढीकरण गर्न मद्दत गर्ने रहेछ। संस्थाका क्रियाकलाप, उपलब्धि र आर्थिक कारोबारबारे सरोकारवालालाई राम्रो जानकारी भयो भने सुझाव बढी तथ्यपरक आउँछन्।
- संस्थागत प्रतिबद्धताहरूको दस्तावेजीकरण एवम् सूचना प्रवाह हुनुका साथै यी प्रतिबद्धतालाई वार्षिक कार्ययोजनामार्फत संस्थागत नीतिहरूमा समावेश गर्न मद्दत पुग्ने रहेछ।
- सरोकारवालाद्वारा प्राप्त सल्लाह र सुझावले एउटा सिकने र आफ्नो कामलाई राम्रोसँग बुझ्ने वातावरण सिर्जना गर्ने रहेछ। आत्मनिर्भर केन्द्र यस्ता सल्लाह र सुझाव जसरी भए पनि व्यवहारमा लागू गर्न सदैव प्रतिबद्ध रहन्छ।
- जवाफदेहिता र पारदर्शिता जस्ता मूल्य आत्मसात गर्न मद्दत पुग्ने रहेछ। सामाजिक लेखाजोखा एउटा आन्तरिक लोकतान्त्रिक प्रक्रिया हो जहाँ संस्था आफैले आफ्नो निर्दिष्ट उद्देश्यअनुरूप यसको प्रक्रिया निर्धारण गर्छ।
- यस प्रक्रियाले सम्बन्धित संस्था र हकवाला दुवैको सशक्तीकरण गर्ने रहेछ। सामाजिक लेखाजोखाले प्रत्येक वर्ष आत्मनिर्भर केन्द्रलाई आफ्नो कार्यसम्पादनमा सुधार गर्न र थप सजग हुन मद्दत गरेको छ।
- सामाजिक लेखाजोखा प्रक्रियाले आत्मनिर्भर केन्द्रलाई आफ्ना सरोकारवालाबीच पारदर्शी हुन र उनीहरूको विश्वास प्राप्त गर्न मद्दत गरेको छ।

विषयसूची

प्रतिबद्ध छौ १

भूमिका २

सामाजिक लेखाजोखाका फाइदा ३

लेखाजोखाको सुरुवात ५

लेखा परीक्षकको भनाइ ६

अगुवा र अभियानकर्मीको भनाइ ७

खुला छलफल ११

अतिथि मन्तव्य १२

धन्यवाद १९

सुभाष र प्रतिबद्धता २०

अनुसूची २१

लेखाजोखाको सुरूवात

२० भदौ, २०७१ शुक्रबारको दिन ४:०० बाट औपचारिकरूपमा सामाजिक लेखाजोखाको सुरूवात भयो । कार्यक्रम आत्मनिर्भर केन्द्रकी अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा अनुसन्धान संयोजक ज्योति वैद्यले सञ्चालन गर्नुभयो । उहाँले संस्थाले पारदर्शिता, जवाफदेहिता र सञ्चालित कामलाई विभिन्न कोणबाट मूल्याङ्कन गराउने तथा सुझाव लिने उद्देश्यले वार्षिकरूपमा सामाजिक लेखाजोखा गर्दै आएको जानकारी गराउनुभयो ।

त्यसपछि कार्यक्रममा सहभागी अतिथि तथा सहभागीलाई आत्मनिर्भर केन्द्रकी सचिव रेणुका पौडेलले मन्तव्यद्वारा स्वागत गर्नुभयो । उहाँले समुदायदेखि राष्ट्रियस्तरसम्म गरेको कामबाट के/कति उपलब्धि भयो, कति खर्च भयो ? कति आमदानी थियो भन्ने विषयमा सबै सामु आदान-प्रदान गर्न सामाजिक लेखाजोखा आयोजना गरिएको बताउनुभयो । साथै सबैलाई कार्यक्रममा सहभागिताका लागि स्वागत गर्दै आलोचनात्मक छलफलका लागि आग्रह पनि गर्नुभयो ।

यसपछि संस्थाको आ.व. २०७०/२०७१ मा भएका मुख्य काम र उपलब्धि भल्कने गरी तयार पारिएको डकुमेन्ट्री (भूमि अधिकार आन्दोलन २०७०/२०७१ लाई फर्केर हेर्दा) प्रस्तुत गरियो ।

संस्थाको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन कार्यकारी निर्देशक जगत देउजाले प्रस्तुत गर्नुभयो । उहाँले प्रतिवेदन प्रस्तुतिपछि सरोकारवालाको सुझाव लिने र त्यसलाई आगामी दिनमा कार्यान्वयन गर्ने बताउनुभयो ।

त्यसपछि संस्थाले सञ्चालन गरेको कार्यक्रमअनुसारको खर्च विवरणको आर्थिक प्रतिवेदन वरिष्ठ वित्त तथा प्रशासन अधिकृत गीता पण्डितले प्रस्तुत गर्नुभयो । (प्रगति तथा आर्थिक प्रतिवेदन विस्तृत अनुसूचीमा समावेश छ ।)

लेखा परीक्षकको भनाइ

नवराज थपलिया

चार्टर एकाउन्टेन्ट



आत्मनिर्भर केन्द्रको बाह्य लेखा परीक्षकको हैसियतले केन्द्रको आर्थिक वर्ष २०७०/२०७१ को वित्तीय व्यवस्थापनबारे देखिएका केही कुरा राख्न चाहन्छु। राष्ट्रियस्तरको गैससमध्ये आत्मनिर्भर केन्द्र 'टप टेन' भित्र पर्ने संस्था हो। संस्थाको व्यवस्थापन राम्रो छ। आ.व.२०७०/२०७१ को लेखापरीक्षणको आधारमा स्थिर सम्पत्ति ११.८८, चालु सम्पत्ति २३.४४, रिजर्भ ४४.७४, दृढ निकायबाट प्राप्त १६.७८ मिलियन रकम छ। चालु दायित्व ०.६ मिलियन छ। यो सम्पत्तिको अत्यन्तै न्यून हो। बजेट उपयोग जम्मा आम्दानीको ६०.७४ मिलियन र जम्मा बजेटको उपयोग ५५.९८ मिलियन छ। यसरी हेर्दा संस्थाले प्रशस्त काम गरेको देखिन्छ। प्रशासनिक खर्च कार्यक्रमको खर्चभन्दा ज्यादा न्यून छ र कार्यक्रम प्रशस्त भएको देखिन्छ।

आत्मनिर्भर केन्द्रले बजेटको दायराभित्र रहेर खर्च गर्ने परिपाटी छ। अनुगमनको पाटोलाई बढाउनुपर्ने भने देखिन्छ। सानोतिनो त्रुटिबाहेक लेखापरीक्षणका हिसावले सबै राम्रो छ। सामान्य कमी/कमजोरीलाई पनि लेखापरीक्षणको सुझावअनुसार संस्थाले सुधार गर्दै लगेको पाएका छौं। विभिन्न दातृ निकायहरूबाट प्राप्त बजेटलाई नियमानुसार नै खर्च गरिएको छ। संस्था रजिस्ट्रेशन/नवीकरण, लेखापरीक्षण समय-समयमा भएको छ। आन्तरिक लेखापरीक्षणको अवधारणा अवलम्बन गरेको छ। जुन धेरै राम्रो कामको सुरुवात हो।

संस्थामा छुट्टै लेखापरीक्षण समिति (अडिट कमिटी) गठन गरिएको छ। समितिले बैठक बसेर लेखा व्यवस्थापनको नीति बनाउने गरेको छ। संस्थाको कार्यसमिति बैठक पनि समय-समयमा बसेको देखिन्छ।

फिल्डमा भने अलिक समस्या देखिएको छ। काठमाडौंबाट स्रोत व्यक्ति पठाउनुपर्दा खर्च पनि बढी हुन्छ। लेखाप्रणाली राख्नेहरूमा क्षमता बढाउनु आवश्यक छ। यस्तो विषयमा केन्द्रको ध्यान जानु आवश्यक छ।

अगुवा र अभियानकर्मीको भनाइ



चित्रकुमारी न्यौपाने

अध्यक्ष, जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च, रसुवा

बुझ्ने कठिन, बुझ्ने भन्ने कठिन, भन्नुभन्नु बुझ्ने भन्ने कठिन ! हामी सङ्गठित नहुन्जेल भूमि अधिकारबारे थाहा पाएँनौं । जब सङ्गठित भयौं तब बुझ्न थाल्यौं । आन्दोलनबाट धेरै कुरा बुझ्दै गएका छौं र अधिकार पनि प्राप्त गर्न थालेका छौं । भूमि अधिकार आन्दोलनले भूमिको अधिकारबाट वञ्चितहरूको जीवनमा धेरै खुसी ल्याएको छ । यस खुसीमा सामुदायिक आत्मनिर्भर केन्द्रले धेरै साथ दिएको छ ।



अधिकारबाट वञ्चित महिला, भूमिहीन, सुकुम्बासी, गुठीपिडितको आवाज उठाउने काम आत्मनिर्भर केन्द्रले गरेको छ । उनीहरूलाई सङ्गठित हुन सिकाएको छ । रसुवाको सन्दर्भमा यस अभियानबाट धेरै किसानले अधिकार पनि लिएका छन् । केही किसान पाउने क्रममा छन् ।

महिलाको कृषि सहकारी निर्माण भएको छ । सहकारीमा सङ्गठित भई आमदानी बढाउन सामूहिक खेतीको सुरुवात गरेका छौं । यसले आन्दोलनमा थप बल मिलेको छ । अभियानबाटै २९ वर्षपहिले गुमेको हक यसै वर्ष भोर्ले गाविसका १८ किसान परिवारले फिर्ता लिएका छन् । बिर्ता समस्याका पीडामा रहेका ५ सयभन्दा बढी परिवारले अधिकार पाइसके । बिर्ता समस्या अझै बाँकी छ । किसानलाई हक दिलाउनका लागि सङ्घर्ष गरिरहेका छौं । विभिन्न निकायमा स्रोत जुटाएर आफ्नै भूमि घर निर्माण गरेका छौं । यसलाई स्रोत केन्द्रको रूपमा विकास गर्दैछौं । यसबाट अभियानका लागि आमदानी बढाउने योजनाअनुरूप चलाएका छौं ।

भूमिमा काम गर्ने तर अधिकारबाट वञ्चित महिलाको भूमिमा स्वामित्वका लागि संयुक्त पुर्जा निर्माण अभियान सञ्चालन गरिरहेका छौं । यस अभियानमा सङ्गठित भई ग्रामीण किसानले संयुक्त पुर्जा निर्माण गरिरहेका छन् ।

जिल्लाको विकट हाकु गाविस गुठी समस्याले पीडित छ । गुठी जग्गा रैकर गरी किसानलाई अधिकार दिलाउन सङ्घर्ष गरिरहेका छौं । यसका लागि नीतिगत तहको वकालतमा हामीलाई सहयोग चाहिएको छ । आत्मनिर्भर केन्द्रको सहयोगमा भूमि आन्दोलन यहाँसम्म आइपुगेको छ । यसलाई केन्द्रले निरन्तर अधि बढाएर लैजानु आवश्यक हुनेछ ।

अगुवा र अभियानकर्मीको भनाइ

शिवराम वड

जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च, कञ्चनपुर

यस अवसरमा म आफ्नो भनाइ कवितामार्फत व्यक्त गर्न चाहन्छु :

चाहना

जङ्गलछेउ नदी किनार, खोला बगर बसेकै छौं
घाम-पानी आँधी-हुरीसँग डटी लडेकै छौं
परापूर्वकालदेखि निराधार भई हेपिएका थियौं
सामन्ती र जमिनदारको पञ्जामुनि च्यापियाथ्यौं
दिउसोको घाम साथी, सङ्गी छन् जुन तारा राति
यताउता छताछुल्ल, थिए हाम्रा पीडित साथी
कोही हली कोही खली, भूमिहीन सुकुम्बासी
खान नपाई बास नपाई डुली हुन्थे भयौं उदासी

०६३ मा जब पायौं, यो मञ्चको सङ्गठन
ढुङ्गा खोज्दा देवता मिल्यो हर्षित भयो सबको मन
भूमि अधिकार मञ्च आई पीडितको खोजी गयो
पीडितहरू एकजुट भए, गरिबको शक्ति बढ्यो
एकताको डोरी बानी, गाउँ मञ्च तयार भए
अधिकारको खोजी गर्न आन्दोलनमा तैनाथ भए
सङ्घर्षका दिनहरू अधिअधि बढ्दै जाँदा
परिवर्तनमा सुधार आयो सिएसआरसीको साथ पाउँदा

०६३ मा सुरुवात भई, ०७१ मा आउँदासम्म
कञ्चनपुरका पीडित सङ्गठन केही बने स्वावलम्बन
सामूहिक खेती गरी आमदानीको जोहो गरी
गाविस र सामुदायिक वनमा पहुँच पुग्यो राम्रो गरी



खानेपानी ल्याइछाड्यौं विविध सङ्घ/संस्था धाई
जोतभोगको प्रमाण ल्यायौं सम्बन्धित गाविस गई
अँध्यारोमै कति बस्ने भन्ने कुरा आँट गरी
घरघर बत्ति बाल्यौं कञ्चनपुरका केही सङ्गठनभरि
पूर्व गठित आयोगबाट केही पीडित प्रमाणित भए
मञ्चकै प्रसाद ठान्छौं, कहाँ हुन्थे मञ्च नभए

आगामी योजना नि हाम्रो बनिसक्यो भन्नुपर्छ
जोतभोगको आधारमा सबैले संयुक्त पुर्जा पाउनुपर्छ
जग्गा नभई बसेकाले जोत्ने जग्गा पाउनुपर्छ
संविधानमै भूमि सुधारको कुरा अविलम्ब आउनुपर्छ

सामाजिक परिवर्तन सङ्गठनको दिगोपना
सम्भव छैन आन्दोलन, अगुवाको चासोबिना
अगुवाको क्षमता विकास, जीविकाको कुरा पनि
राख्नेपर्छ योजनामा, मुख्य काम एउटा ठानी ॥



हरिमायाँ कार्की

अगुवा, सुर्खेत

सुर्खेतको ऐलानी जमिनमा बसोबास गरिरहेका १६० परिवारलाई उठबास गरियो। उनीहरूलाई स्कूल र सामुदायिक वनको जग्गा कब्जा गरी बस्ने भनी सबै बस्ती नै उठबास गराइयो। बस्तीमा आगलागी गरी खरानी बनाइयो। भूमिहीनहरूको बिजोग बनाइयो। त्यतिमात्रै होइन उनीहरूले खनिखोम्प्री बनाएको जग्गामा लगाइएको खेतीपाती पनि पुरै नष्ट गरियो।

भूमिहीनमाथि भएको घटनाबारे उजुरी हाल्दा पनि प्रशासनले सहयोग गरेन। उजुरीका लागि जिल्लासम्म पुग्यौं तर केही सहयोग गरिएन। उल्टै हामी भूमिहीनलाई धम्क्याइयो। यस्तो छ प्रशासन। गरिब भूमिहीन, केही नभएकालाई त कसैले सहयोग गर्दैनन्। त्यही भएर पनि भूमिहीन सबै सङ्गठित भई आन्दोलन गरिरहनु परिरहेको छ।

भूमिहीन सुकुम्बासीको बसोबासको पहिचानका लागि गाविस कार्यालयहरूमा निवेदन हाल्यौं। धेरै पटक धार्यौं अनुरोध गर्नुपर्दा तर आधारपत्र दिन मानेनन्। गाविस र जिल्ला विकास समितिको कार्यालयमा पटकपटक धार्यौं। लामो समय आन्दोलन र धर्ना गर्नुपर्थ्यो। सानोतिनो आवाज र बोलीले गरिबको कुरा कसैले नसुन्ने रहेछन्। कुरा सुनाउन पनि आन्दोलन नै गर्नुपर्ने अवस्था छ। उठबासमा परेकाहरूको खाने गास छैन, बस्ने बास छैन। उनीहरू पीडामा छन्। समस्यामा छन्। नागरिकलाई यस्तो समस्या पर्दा राज्यका निकाय र राजनीतिक दलहरू पनि सहयोगी देखिएका छैनन्। जबसम्म भूमिहीन किसान, सुकुम्बासीले भूमि हक र सम्मानपूर्वक जीवन बिताउन पाउँदैनन् त्यतिबेलासम्म हामी सङ्घर्ष गरिरहन्छौं, यसैका निमित्त जुटेका छौं।

युक्तिलाल मरिक्

पूर्णकालीन कार्यकर्ता, जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च, सप्तरी

हामी भूमिहीन, सुकुम्बासी, हरूवा/चरुवाको भूमि अधिकारका लागि आन्दोलनमा सङ्गठित भएका छौं। आन्दोलनको क्रममा छिन्नमस्ता-३ मा रहेको १ बिघा ११ कठा ९ धुर क्षेत्रफलको जग्गा र त्यहाँ रहेको पोखरी र बाँँचा आफ्नो मातहतमा उपयोग गर्न सक्ने बनाएका छौं। पहिले उक्त जमिन र पोखरी भारतका व्यक्तिहरूले उपभोग गर्दै आइरहेका थिए। नेपालको ऐलानी जमिन भारतका व्यक्तिले उपभोग गर्ने तर हामीले नपाउने अवस्था थियो। आन्दोलनमा लागेपछि सङ्घर्ष गरेर त्यो लियौं र उपभोग गरिरहेका छौं। यसबाट आमदानी पनि राम्रो हुन्छ। वार्षिक १ लाख ५० हजारसम्म आमदानी गर्न सफल भएका छौं।



भूमि अधिकार मञ्चमार्फत स्थानीय स्रोतहरूको खोजी गर्ने, बाँँभो जग्गा खोजी गरी उपयोगमा ल्याउने काम गरेका छौं। छिन्नमस्ता पोखरीमा गरिएको माछापालनबाट सङ्गठन र सदस्यहरूलाई राम्रै आमदानी भएको छ। ४० घर परिवार मुसहर समुदायको जीविकामा सहजता आएको छ।

सप्तरीमा हरूवा/चरुवाको सवाल जटिल छ। उनीहरू अझै जमिनदारको हरूवा/चरुवाका रूपमा जमिन जोतिरहन बाध्य छन्।

अगुवा र अभियानकर्मीको भनाइ

वैकल्पिक पेसा केही छैन। सरकारले हरूचा/चरुवा र भूमिहीनका लागि केही सहयोग गरेको छैन। हरूचा/चरुवाको मुक्ति र पुनर्स्थापनाका लागि राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगमा उजुरी पेश गरेका थियौं त्यसबाट पनि केही हुन सकेको छैन।

सप्तरीमा सुकुम्बासीको समस्या पनि जटिल छ। बेलाबेला बन्ने आयोगले सुकुम्बासीको समस्या समाधान गर्न सकेको छैन। हामी सबै किसानले भूमिको हक पाउनुपर्छ भन्ने अभियानमा जुटेका छौं। अभियानबाट धेरै सफलता मिल्दै गएको छ। यो अभियानलाई लामो समयदेखि सामुदायिक आत्मनिर्भर केन्द्रले सघाउँदै आएको छ।

चन्द्रिकाकुमारी मगर

कार्यालय सचिव, जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च, बारा

बारामा भूमि अधिकार मञ्चले आरक्षपीडित, भूमिहीन, सुकुम्बासी, चुरेपीडितहरू भूमि अधिकारका लागि सङ्गठित आन्दोलन गर्दै आएको छ। अभियान गर्दा विभिन्नखाले चुनौती पनि आउँछन्। यस्ता चुनौती चिर्दै आन्दोलन अघि बढिरहेको छ। भर्खरै मात्रै चुरे यात्रा गर्नुभयो। चुरेको गाउँगाउँमा पुग्यौं। चुरेको माग लिएर राष्ट्रपति डा. रामवरण यादवसम्मलाई भेरेर मागपत्र बुझायौं। छलफल गरेका छौं। चुरेपीडित, भूमिहीन किसानको भूमि अधिकारका लागि सहयोग गर्न माग गरेका छौं।



ऐलानी क्षेत्रमा बसोबास गर्ने भूमिहीनहरूको जोतभोग आधारपत्रका लागि सङ्घर्ष गर्नुभयो। यस्तो अभियानमा राजनीतिक दलको सहयोग चाहिने रहेछ। कार्यक्रमहरूमा राजनीतिक दलका नेताहरू आउँछन्, हुन्छ सहयोग गर्छौं भन्छन् तर जब पर्छ अनि उनीहरूको सहयोग पाउँदैन। यस्तो समस्या भोग्दै आएका छौं। सङ्घर्ष गर्दै ५ सयभन्दा बढी भूमिहीनलाई आधारपत्र उपलब्ध गराएका छौं। अभियान निरन्तर चलिरहेको छ। अभियानका लागि सामुदायिक आत्मनिर्भर केन्द्रले हरेक क्षेत्रमा निरन्तर सहयोग गरिरहेको छ।



कृष्ण पाठक

आत्मनिर्भर केन्द्रले पारदर्शिताका लागि वार्षिकरूपमा सामाजिक लेखाजोखा कार्यक्रम गर्दै आएको छ। यो सराहनीय काम हो। सामाजिक सङ्घ/संस्थाहरूले गरेका कामको वार्षिकरूपमा सामाजिक लेखाजोखा गरी सार्वजनिकरूपमा सुझाव सङ्कलन गर्दा आगामी दिनमा अभ्र प्रभावकारीतवरमा काम गर्दै अधि बढ्नका लागि सहयोग मिल्छ।

आत्मनिर्भर केन्द्रले देशका ५३ जिल्लामा अभियान विस्तार गरेको रहेछ। र, शान्तिपूर्णरूपमा आन्दोलन तथा अभियानका कार्यक्रम गरी सम्बन्धित निकायमा लगेर समझदारी गराउन भूमिका खेलेको छ। जुन पीडितहरूको पक्षमा राम्रो अभियान हो। यस्तो सामाजिक लेखाजोखा उपलब्धि र बजेट सार्वजनिक गर्ने काम आत्मनिर्भर केन्द्रले मात्रै होइन, राष्ट्रिय भूमि अधिकार मञ्च र यस मातहतका जिल्ला भूमि अधिकार मञ्चहरूले पनि यस्तै सामाजिक लेखाजोखा गर्नु आवश्यक छ।

भूमि अधिकार आन्दोलन राजनीतिक प्रकृतिको आन्दोलन हो। भर्नेबित्तिकै र छोटो समयमै उपलब्धि लिन सकिन्न। मञ्चमा करिब १ लाख मानिस सङ्गठित रहेछन्। उनीहरूको आयआर्जन बढाउनेखालको उत्पादनमूलक काममा पनि जोडनु आवश्यक छ। यसो गर्न सकियो भने आन्दोलनले दिगोपना पाउन सक्छ। नारा र जुलुस गरेरमात्रै कति दिन आन्दोलन धानिन्छ? दैनिक जीवनयापनका लागि के प्रयास भइरहेको छ?

ज्योतिलाल वन

सामाजिक लेखाजोखाको प्रस्तुतिमा बिर्ता अभियान पनि भएको कुरा आयो। के नेपालमा अभ्रै बिर्ता समस्या छ? यदि बिर्ता छ भने कस्तो अवस्थामा छ र कहाँ कहाँ छ?

हरूवा/चरुवा मुक्त भइसकेको कुरा सुनिएको छ। यहाँ हर्वा/चरुवाको क्षेत्रमा काम गरेको कुरा उठे। अभ्रै पनि मानिस हर्वा/चरुवा बसिरहेका छन्? यदि छ भने उनीहरूको अवस्था के छ र कुन अवस्थामा छन्?

अतिथि मन्तव्य

ल्यामबहादुर दर्जा

महासचिव, राष्ट्रिय भूमि अधिकार मञ्च, नेपाल

सामुदायिक आत्मनिर्भर सेवा केन्द्रले देशभर सञ्चालन गरेको भूमि अधिकार अभियानको सामाजिक लेखाजोखा हरेक वर्ष गरी काम गरिरहेको समुदाय अधिकारवाला र अभियानमा सरोकार राख्नेहरूमा वार्षिक आय-व्यय र उपलब्धि, चुनौती र सिकाइ आदान-प्रदान गर्छ जुन राम्रो संस्कार हो।



आत्मनिर्भर केन्द्रले जनस्तरमा पीडामा रहेका समुदायको क्षेत्रका काम गरेको छ। हामी अभियानमा सँगै छौं। नेपाली परिवेशमा 'भूमि' जटिल सवाल हो। यहाँ भूमि वितरणमा विभेद गरिएको छ। पहुँचवालाको कब्जामा भूमिको स्रोत छ तर भूमिमै काम गर्ने वर्गसँग भूमि स्रोत छैन। हामी जोसँग भूमिको पहुँच छैन, स्रोत छैन त्यस्तो वर्गको भूमि हकका निमित्त काम गरिरहेका छौं।

भूमि सवाल, हामीलाई कसैले हात थापेर पाँच रूपियाँ दिनु भन्दा नि नदिएको सवाल। हामी भूमिको विषयमा कुरा गरिरहेका छौं। सम्पत्तिको कुरा गरिरहेका छौं। एक पाथी अन्न फलाएर खान जमिन स्रोत नभएको पीडित वर्गको विषयमा आन्दोलन गरिरहेका छौं। समानताको सवालमा कुरा गरिरहेका छौं। भूमि स्रोत नभएका समुदायले ठूलो पीडा भोगिरहेका छन्। उनीहरूको मन रोइरहेको छ। म पनि त्यही वर्गको मान्छे हुँ। निरन्तर आन्दोलनमा छु।

सामुदायिक आत्मनिर्भर केन्द्रले समुदायको जगतमा रहेर मानव अधिकार र भूमि अधिकारबाट वञ्चितहरूको पक्षमा वकालतीय काममा सहयोग पुऱ्याइरहेको छ। पीडित वर्गको घरमा पुगेको छ। उनीहरूसँग पारिवारिक सम्बन्ध बढाएको छ। भूमिहीनहरूको पीडाको आँसु थाम्नका लागि मद्दत गरेको छ। यसले अधिकारबाट वञ्चितहरूको क्षमता विकास, सचेतीकरण, सङ्गठित हुन र जीविकोपार्जनका लागि पनि सहयोग पुऱ्याउँदै आएको छ।

२०६१ सालबाट विस्तार भएको अभियान अहिले देशका ५३ जिल्ला र २८४२ गाउँमा फैलिएको छ। अभियान जसको सवाल उसैको नेतृत्वमा अधि बढेको छ। आन्दोलनले बस्ने बास नभएका, खाने गास नभएकाहरूलाई अधिकार दिलाउने काम गरेको छ। उनीहरूको जीविकामा परिवर्तन ल्याउने काम गरेको छ। बाँझो जमिन, ऐलानी जमिनलाई उपयोगमा ल्याई भूमिहीनहरूले जीविका बदलिरहेका छन्। यो आन्दोलनको उपलब्धि हो।

केही बोल्न नसक्ने, अधिकारको कुरा गर्न नसक्नेहरूलाई बोल्न सक्ने बनाएको छ। सिंहदरबार गएर प्रधान मन्त्री, शितल निवास गएर राष्ट्रपतिलाई हामी अधिकाबार वञ्चित भयौं, अधिकार दिलाइदिनुहोस् भन्न सक्ने भएका छन्। यो सङ्गठनको शक्तिले भएको हो। यस्तो काममा आत्मनिर्भर केन्द्रले अहोरात्र सहयोग गरिरहेको छ। अभै धेरै मानिस अधिकारबिहीन छन्। देशमा भूमि सुधारको खाँचो छ। भूमि सुधार नभई यी वर्गको परिवर्तन गाह्रो छ। यसका लागि आत्मनिर्भर केन्द्रले नीतिगत तहमा लबिङ गर्ने कामलाई बढाउनुपर्छ।

आत्मनिर्भर केन्द्रका लागि केही सुधारका सुझाव पनि छन्। राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग लिएर समुदायको भौतिक निर्माणको काम, सदस्यहरूको सिप विकास, स्वरोजगार स्थापना, अभियानका सदस्यका छोराछोरीलाई प्राविधिक शिक्षा, जस्तै- कृषि, पशु जेटिए, विज्ञ बनाउने काममा सहयोग पुऱ्याउनु आवश्यक छ। साना साना कृषि उद्यममार्फत सदस्यहरूको जीविकामा परिवर्तन ल्याउने



र अभियानलाई पनि सहयोग पुग्नेखालको काममा सहयोग गर्नुपर्छ । नेपाली किसानका छोराछोरीलाई रोजगारीको सिलसिलामा विदेशिन नदिन पनि यस्तो उद्यमले महत्वपूर्ण भूमिका खेल्छन् र नेपाली कृषि क्षेत्रको उचित विकासमा टेवा पुग्नेछ ।

आत्मनिर्भर केन्द्रमा कामको बोझ सीमित व्यक्तिलाई बढी हुने गरेको छ । यसो हुँदा समस्या आउन सक्छ । आराम, विश्रामलाई पनि ध्यान दिएर कामको तारतम्य मिलाउनु जरुरी छ । यो आन्दोलनका लागि आवश्यक पनि छ । जिम्मेवारी हस्तान्तरण, कामको बोझ हस्तान्तरण गर्नु आवश्यक छ । आजसम्म भूमि आन्दोलनमा जति पनि सफलता मिल्दै गएको छ यसमा यस संस्थाको ठूलो योगदान छ । यो योगदान भूमि अधिकार आन्दोलनले कहिल्यै पनि भुल्ने छैन । आगामी दिनमा पनि संस्थाले अभियानलाई यस्तै सहयोग निरन्तर गरिरहनेछ भन्ने विश्वास पनि सबैलाई छ । जय भूमि ।

केशव श्रेष्ठ

वित्त निर्देशक, केयर नेपाल

वर्षभरिको उपलब्धि र आर्थिक प्रतिवेदनको प्रस्तुति हेर्न पाइयो । यसले संस्थाको पारदर्शिता छर्लङ्ग भएको छ भन्ने लागेको छ । म आत्मनिर्भर केन्द्रको रणनीतिक साभेदारको हैसियतले केही भन्न चाहन्छु । रणनीतिक साभेदारको हिसाबमा केयर नेपाल पनि लामो समयदेखि आत्मनिर्भर केन्द्रसँगै छ । आर्थिक पाटोमा अहिलेसम्म पारदर्शी पाएका छौं । पारदर्शिता भन्ने कुरो, जपने मन्त्र मात्र होइन, गरेर देखाउने विषय हो । र, आत्मनिर्भर केन्द्रले प्रमाणित गरिरहेको छ ।



आत्मनिर्भर केन्द्रको वार्षिक बजेट हेर्दा त्यति धेरै देखिन्छ । राष्ट्रियस्तरको संस्थाले यति थोरै बजेटमा यति धेरै काम गर्न सक्नु चुनौतीपूर्ण छ तर संस्थाको मेहनतले महत्वपूर्ण उपलब्धि आएको छ । जुन प्रशंसनीय काम हो । संस्थाले अडिट रिपोर्ट नै सार्वजनिक गर्छ । जुनकुनै संस्थाले यस्तो गर्दैनन् । यो पारदर्शिताको उच्चतम नमुना हो ।

रणनीतिक साभेदारीअन्तर्गत ५ संस्था छौं । केयर नेपाल एउटा हो । साभेदारीमा पैसाको मात्र कुरा हुन्छ । पैसा भोलि घट्न पनि सक्छ तर साभेदारी नघट्न सक्छन् । यो सम्बन्धको विषय हो । सामुदायिक आत्मनिर्भर सेवा केन्द्रले देशभर भूमि अधिकार आन्दोलनको सक्षम नेतृत्वदायी भूमिका खेल्नहेको छ । अधिकारबिहीनहरूले अधिकार पाइरहेका छन् ।

संस्थामा काम गर्ने कर्मचारीहरू सक्षम र लगनशील पाएका छौं तर संस्थाको बोर्ड र कर्मचारीबीचको सम्बन्धमा भने बोर्डले अलि कम 'लिड' गरेको हो कि भन्ने बाहिरबाट देखिएको छ । यसको तालमेल मिलाउनु जरुरी छ । नेतृत्व हस्तान्तरणका लागि एकपछि अर्कोमा सिप हस्तान्तरण गर्दै जाने कुरामा अलि ध्यान दिनुपर्ने देखिन्छ । आर्थिक पाटोमा शून्य सहनशीलताको नीतिलाई अवलम्बन गरिएको पाएका छौं जुन आगामी दिनमा पनि जरुरी छ । केयर नेपालले पनि यो वर्षदेखि सामाजिक लेखाजोखा कार्यक्रम गर्ने सोच बनाएको छ । यो विषयमा यहाँहरूको ज्ञान पनि आदान-प्रदान गर्नुहुनेछ भन्ने विश्वास लिएका छौं ।

अतिथि मन्तव्य

विमल फुयाँल

देशीय निर्देशक, एक्सन एड इन्टरनेसनल नेपाल



सामुदायिक आत्मनिर्भर सेवा केन्द्रले सामाजिक लेखाजोखाको असल अभ्यास सुरु गरेको छ। जुन सातौँ वर्ष पनि पूरा भएको छ। एक्सन एड नेपालले पनि ११ वर्षदेखि सामाजिक लेखाजोखाको अभ्यास सुरु गरेको छ। हामी पनि यस्तै अभियानमा छौँ। लेखाजोखा भनेको आर्थिक स्रोत साधनको उपयोगबारे जानकारी गराउने नभई स्रोत के हो? कुन ठाउँबाट स्रोत प्राप्त भएको छ? कहाँ उपयोग भएको हो? कति खर्च भएको छ? त्यो सार्वजनिक गर्ने माध्यम हो। यसैले यो महत्वपूर्ण पक्ष छ। त्योबाहेक आर्थिकरूपमा पारदर्शिता हुनु पनि हो।

यसका साथै जुन अभियान चलाइएको छ, त्यो उद्देश्य पूरा भयो कि भएन भनेर हेर्ने एउटा थलो पनि हो। आर्थिक हरहिसाव देखाएपछि महत्वपूर्ण लाग्छ। देखाइसकेपछि कसरी भयो? नतिजाचाहिँ के भयो भन्ने पनि खोजिन्छ। यसले भन्नु पारदर्शी हुन मद्दत गर्छ।

हामी भूमि अधिकारबाट वञ्चितका कुरा गरिरहेका छौँ। सँगै कृषिमा समग्र व्यवस्थापन पनि। आत्मनिर्भर केन्द्रले आगामी दिनमा अधिकारबाट वञ्चितलाई सचेत गर्ने, सङ्गठित गर्ने, परिचालित गर्ने, धेरै महत्वपूर्ण कुरा उठाएको छ, यो लामो समयसम्म महत्वपूर्ण रहनेछ। र, यी वर्गका लागि अधिकार दाबी गर्न महत्वपूर्ण हुनेछ भन्ने पनि लागेको छ।

अहिले देशमा संविधान निर्माणको क्रम चलिरहेको छ। संविधान बन्ने क्रममा भूमि अधिकारको तर्फबाट भूमिको मुद्दा संविधानमा पार्नका लागि जुन काम भइरहेको छ त्यो राम्रो छ। सामुदायिक भूमि सुधार कस्तो हुनुपर्छ, भूमि सुधारको मर्म कस्तो हुनुपर्छ भन्ने मुद्दा उठाइएको छ। त्यो उचितकै महत्वपूर्ण छ।

खास गरेर यो अभियानमा रणनीतिक साभेदार भन्नु वा पार्टनर जे भने पनि एक्सनएड नेपाल लामो समयदेखि सँगै छौँ। आत्मनिर्भर केन्द्रसँग एक्सनएडले साभेदारी थालेको २० वर्ष पूरा भएको छ। एक्सनएड नेपालमा ३२ वर्षदेखि सामाजिक न्याय र गरिबको क्षेत्रका काम गरिरहेको छ। हामीले समुदाय तहदेखि विभिन्न समस्याका जरा केलाउने क्रममा अन्यायको एक कडी 'भूमि' को सवाललाई भेट्यौँ र त्यसैमा लामो समयदेखि काम गरिरहेका छौँ। यो समस्या समाधान हुनुपर्छ भन्ने मान्यता एक्सनएडको छ। यसलाई सबैले गरिबीको अन्यायको कुरासँग जोडेर हेर्नु आवश्यक छ।

अभियानमार्फत ५३ जिल्लामा भण्डै एक लाख भूमि अधिकारबाट वञ्चितहरू सङ्गठित भएका पाइयो। अधिकारको लडाइँका लागि अधिकारबिहीनहरूले नेतृत्व लिइरहेका छन्। यो ठूलो सङ्घर्ष हो। नेपालमा भूमि सुधार आवश्यक छ। भूमि सुधारबिना गरिबीको मुक्ति मिल्दैन। यसका लागि निश्चय पनि दाताहरू, राजनीतिक दलहरू, अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध र सहयोग आवश्यक हुन्छ। भूमि सुधार भूमिहीनहरूको मात्र सवाल होइन, नेपालको आर्थिक विकासको पाटो पनि हो। यो जनताको सवाल हो। समुन्नतिको लागि हो। यसका लागि जनमत निर्माण आवश्यक हुन्छ। भूमि सुधारले लोकतन्त्र बलियो बनाउन सहयोग गर्छ। सामाजिक न्याय र जनताको आत्मसम्मानलाई यसले मजबुत बनाउँछ।

साँच्चिकै तल्लो तह बलियो बनाउन भूमि सुधार महत्वपूर्ण छ। अब समुदाय तहको छलफल तथा अन्तरक्रिया गर्नुका साथै अभियानका रूपमा नीति निर्माता र राज्यका विभिन्न निकायमा पनि लबी बढाउनुपर्छ। छुवाछूतको सवाल दलितको नभएजस्तै भूमि सुधारको सवाल पनि कुनै एक वर्गको मात्रै सवाल होइन। यो सबै नेपालीको सवाल हो। जटिल सवाल हो। अभियानबाट



अन्तरक्रिया र समस्यामात्र नउठाऔं, यसमा विकल्प पनि दिउँ । यसैमा जोड दिनुपर्छ । यो अभियानमा हामी आर्थिकमात्र होइन, ज्ञान निर्माणको हिसावमा पनि सहयोग गर्न तयार छौं ।

र, अन्त्यमा एक्सन एड नेपाल मात्र नभई अभियानका रणनीतिक साभेदारहरू केयर नेपाल, अक्सफाम, गभर्नास फेसिलिटी नेपाल र लुथरन विश्व फेडरेसनको तर्फबाट यहाँहरूलाई सहकार्यको शुभकामना छ ।

गणेश शाह

पूर्वमन्त्री तथा वातावरणविद्

कार्यक्रममा बोलाउनुभएकामा धन्यवाद । मलाई आज भन्नुभन्दा पनि सुन्न मन लागेको छ । भूमि अधिकार आन्दोलनमा ऐक्यबद्धता छ । आन्दोलन गर्दा ऐक्यबद्ध हुने तर उपलब्धि पाउँदा टुक्रिने प्रवृत्ति छ । तपाईंबाट यस्तो नहोस् किनकि तपाईंहरूले गरेको काम आफू नोभन्दा पनि भविष्यको पुस्ताको फाइदाका लागि हो ।



यो आन्दोलनमा ऐक्यबद्धता जनाउने ३/४ वटा कारण छन् । मैले मजदूरहरूको पहिलो सम्मेलन गर्दा भूमिहीन, कृषि मजदुरलाई भेला गराएको थिएँ । भेलामा एक भूमिहीन किसानले भने- गोरु, गाईलाई पनि बस्न सेल्टर दिइन्छ । घाँस खान दिइन्छ । पानी दिइन्छ । हामी भूमिहीनलाई न गास छ, न बास छ । बिरामी हुँदा कसैले हेर्दैन । हामी त गोरुभन्दा तल छौं । त्यो कुराले मलाई प्रभाव पार्यो । त्यसपछि मैले अनवरतरूपमा भूमिहीन, मजदूरलाई सङ्गठित गर्दै आएँ । उनीहरूका मुद्दालाई राजनीतिकरूपमा उठाउँदै आएको छु ।

म सम्मानसाथ भन्छु । तपाईंहरू मेहनति मजदूर हो । बिहान बेलुकी काम गर्नुहुन्छ । तर पनि तपाईंहरूले उचित ज्याला पाउनुभएको छैन । बच्चा पढाउन पाउनुभएको छैन । स्वास्थ्य उपचार पाउनुभएको छैन । यस्ता समस्या समाधान गर्न जुन काम सामुदायिक आत्मनिर्भर सेवा केन्द्रले गरिरहेको छ, त्यसबाट प्रशन्नता लागेको छ । अभियानमा हाम्रो तर्फबाट पूर्ण सहयोग गर्नेछौं ।

दैनिक ठूलो सङ्ख्यामा नेपाली विदेशिइरहेका छन् । विदेशिनेमा पनि भूमिहीनको सङ्ख्या बढी छ । उनीहरू चर्को ब्याज तिर्ने सर्तमा ऋण लिएर विदेश जान्छन् । वर्षमा १ सय रुपियाँको ६० रुपियाँ ब्याज तिर्छन् । वर्षेनि मुलुकमा अबैको खाद्यान्न आयात भइरहेको छ । जुन मुलुक खाद्य सामग्रीमा सार्वभौम छैन, त्यो मुलुकको सार्वभौमिकता अक्षुण्ण हुन सक्दैन । त्यसैले मुलुकको सार्वभौमिकता बचाउन पनि भूमि समस्या समाधान गर्नुपर्छ । आफ्नै मुलुकमा भएको उत्पादनबाट खान पुग्ने अवस्था हुनुपर्छ । जुन दिन विदेशबाट चामल दाल किन्न बन्द गर्छौं, त्यो दिन मात्र हामी सार्वभौम हुनेछौं भन्ने सन्देश दिन यस कार्यक्रममा आएको हो ।

वातावरण संरक्षणका लागि भूमिहीन, सुकुम्बासीलाई प्रेरित गर्न सकिने । त्यसैले भविष्यको पुस्ता असल किसान हुनुपर्छ । अब पुस्तकालयहरू पनि केवल लेखपढ गर्नेका लागि मात्र नभई किसानका लागि बन्नुपर्छ । भूमि अधिकार आन्दोलन महान् काम हो । २०२१ सालमा राजा महेन्द्रले ऐन ल्याए । ५० वर्ष बित्यो । समस्या जस्ताको त्यस्तै छ । भूमिको विषयमा पुनरावलोकन गरिनुपर्छ । डा. युवराज खतिवडा जस्ता विज्ञहरूको सहयोग लिनुपर्छ ।

अतिथि मन्तव्य

म पनि किसानको छोरो हुँ। घरमा काम गर्ने हरूवा/चरूवा पनि थिए। हरूवा/चरूवा राख्ने क्षमता नभए कसरी यहाँ राजनीति गर्न आइन्थ्यो ? त्यो जीवनको छुट्टै पाटो हो तर म मजदूरको नेता भएकाले भूमिहीन, सुकुम्बासी, कृषि मजदुरका पक्षमा निरन्तर वकालत गरिरहेको छु। कम्युनिष्ट नेताहरूले मजदुर एकता जिन्दावाद भन्छन्। मजदुर, किसानहरू नै देशमा रहेनन् भने केको एकता हुन्छ ? त्यसकारण पनि कृषिलाई प्राथमिकतामा राखी 'जसको जोत उसको पोत' को नारा सार्थक बनाउनुपर्छ।

डा. युवराज खतिवडा

गभर्नर, नेपाल राष्ट्र बैंक

कार्यक्रममा बोलाई केही भन्ने मौका दिनुभएकोमा धन्यवाद। नेपाल राष्ट्र बैंकको गभर्नरले भूमिसम्बन्धी के बोल्ला भन्ने पनि लाग्न सक्छ। तर यो पद साढे ४ वर्षको मात्र हो। जन्मँदै पाएको हैन। मर्दा सँगै जाने पनि हैन। जन्म पनि जमिनसँगै सम्बन्धित थियो। मृत्यु पनि जमिनसँगै हुनेछ। किनकि हाम्रो संस्कृति जमिनसँग जोडिएको छ। मेरा पिताजीको मृत्यु संस्कार गर्दा 'भूमि दान गर' भने। मैले छैन भनँ। त्यसपछि 'गौदान गर' भने। त्यो पनि छैन भनेपछि 'सवा सय रुपियाँ राख्न' भने। यसबाट नै भूमिको महत्व स्पष्ट छ।



हाम्रो संस्कृति संस्कार जमिनसँग जोडिएको छ र अनन्तकालसम्म रहिरहनेछ। त्यो जुनसुकै धर्मका समुदायमा पनि। मैले जमिनसँग जोडेर संस्कारको कुरा गरिरहेकाले मेरा अभिव्यक्तिलाई पदसँग जोडेर नबुझिदिनुहोला। जमिन घरबासका लागि चाहिन्छ। केही सहभागीका भावपूर्ण अभिव्यक्ति सुन्दा जमिन नै उठिबासको आधार पनि भयो।

भूमि अधिकार अभियानमा मेरो पनि ऐक्यबद्धता छ। हामी विकासका नाममा मान्छेका अनुहार बिसिन्छौं। बाँदरलाई जोगाउने नाममा मान्छे भगाउँछौं। मैले कञ्चनपुरको शुक्लाफाँटा आरक्षको जङ्गल घुमेर आउँदा त्यहाँबाट विस्थापित परिवारलाई प्लास्टिकको छानोमुनि राजमार्गको छेउमा रात बिताइरहेको देख्दा भनेको थिएँ- हामी कसलाई संरक्षण गर्ने नाममा कसलाई विस्थापित गरिरहेका छौं ?

गरिबी, वातावरण र भूमिबीच परिपूरकको सम्बन्ध छ। एउटालाई विस्थापित गरेर अर्कोलाई बचाउन सकिँदैन। मानिसलाई भूमिबाट विस्थापित गरेर भूमि बाँच्दैन। जङ्गलबाट विस्थापित गरेर जङ्गल बचाउन सकिँदैन। गरिबीबाट मान्छेलाई माथि नउठाएसम्म भूमि र जङ्गलको संरक्षण पनि गर्न सकिँदैन। गरिबी विकास र भूमिको सम्बन्ध अन्योन्याश्रित गर्नुपर्छ। त्यसका लागि हामीसँग जनशक्ति, ज्ञान, सिप, राम्रा अनुभव छन्। त्यो अनुभवलाई प्रयोगमा ल्याउनेमात्र हो।

विकासका पूर्वाधार तयार गर्दा त्यो ठाउँमा बस्ने आदिवासी, जनजाति विस्थापित भएमा उनीहरूको वैकल्पिक व्यवस्था हुनुपर्छ। विकासका पूर्वाधार चाहिन्छन् तर त्यहाँको भूमि र बासिन्दाहरूको व्यवस्थापनको विषयमा पनि सोच्नुपर्छ। प्रकोपपीडितहरूको समस्या सामान्य घटना हुन थालेको छ। उनीहरूको वैकल्पिक व्यवस्था गर्न राज्यले भूमिसम्बन्धी नीति लिएन भने सधैंका लागि सुकुम्बासी बन्छन्।



हाम्रा आरक्षण, संरक्षण जे भने पनि हामीले बनाएका पार्क, वन्यजन्तु आरक्ष सबै चाहिन्छन् । ४० प्रतिशत जङ्गल पनि चाहिन्छ तर ४० प्रतिशतभन्दा बढीको जमिनबाटै सकुम्बासीको व्यवस्थापन गर्न सकिन्छ । पर्ती, नदी उकास जग्गा र विभिन्न प्रकारले अतिक्रमण भएको जग्गा व्यवस्थित गरी जङ्गल विनास नगरेर पनि उचित भूमि व्यवस्थापनाबाट पनि सुकुम्बासी समस्या समाधान गर्न सकिन्छ । न्यूनतम जमिनको मालिक हरेक परिवारलाई बनाउन सकिन्छ ।

'जमिन नै किन चाहियो' भन्ने तर्क राजनीतिक वृत्तमा उठेको छ । भूमिहीनकै मुद्दाबाट आएका सीमान्त, साना किसान, मजदुर वर्गकै नेतृत्व गरेका पार्टीहरूमा पनि यो भावना छ । जमिन नै किन चाहियो ? रोजगारी दिनुपर्‍यो । व्यवसाय दिनुपर्‍यो । आमदानीको स्रोत बढाउनुपर्‍यो भन्ने तर्क गर्नुहुन्छ । तर राज्यले दिने सुविधा लिन पनि जमिनको मालिक हुनुपर्‍छ । पशुपालनका लागि अनुदान दिने हो भने पशुपालन गर्ने ठाउँ कहाँ हो ? गाई बाँध्ने गोठ, बाखा पाल्ने ठाउँ, घाँस काट्ने ठाउँ कहाँ हो ? छानामा खेती गर्ने कुरा पनि आउँछ । छानाको खेतीले केही सहयोग पुग्दा तर पूर्ण समस्या समाधान हुँदैन ।

जनता आवास कार्यक्रम सञ्चालन गर्दा घर बनाउन जग्गा छैन । लालपुर्जा नभएको जग्गामा कसरी घर बनाउने भन्ने कुरा आयो । मैले घर बनाउँ लालपुर्जा पछि दिउँला भने । त्यसो नगरे अहिलेको पुस्ता घरमा बस्नै नपाई बित्थ्यो । केही क्षेत्रमा अहिले घर बनाउने काम भइरहेको छ । जमिनको कुरा खेती गरी उपार्जन गर्ने कुरामात्र हैन । राज्य सुविधा उपयोग गर्न, सामाजिक सुरक्षा, सामाजिक सवलीकरण र त्योभन्दा बढी महिला, दलित, जनजातिको अधिकारसँग सम्बन्धित छ । सबैभन्दा बढी जमिनबाट वञ्चित उनीहरू नै हुन् ।

सबभन्दा बढी खेती किसानीमा समय दिने महिलाहरूकै जमिनमा स्वामित्व छैन । हाम्रो कर प्रणालीमा सानो प्रयास भयो । १० प्रतिशत छुट दियो । अहिले २५ प्रतिशत छ । यसले सहरका केही महिला अलिकति जमिनको मालिक भएका छन् । वित्तीय सहुलियतले पनि केही सहयोग त गर्छ तर त्यसले स्वामित्वको पूर्णरूपमा पुनर्संरचना गर्न सक्दैन । यसमा पनि विचार गर्नेपर्‍छ ।

कमजोर वर्गलाई बैंकको कर्जा किन गएन भन्दा जवाफ आउँछ, सामूहिकरूपमा आए कर्जा दिइन्छ । धेरै कर्जा दिन धितो छैन । धितो नहुनुको कारण जमिन छैन । जमिनमा बसेको छ । तर त्यसको लालपुर्जा छैन, सुकुम्बासी छन् । जसको जमिन छैन, उसले ऋण पाउँदैन । जमिन भएकासँग पनि लालपुर्जा छैन । अरू सप पनि छैन । ज्ञानको डिग्री पनि छैन । थोरै पुँजी लिन पनि धितो राख्न लालपुर्जा नहुँदा समस्या छ । बीसौं वर्षदेखि जमिन भोग गरिएको छ । लालपुर्जा नहुँदा सुकुम्बासी छ । यहाँ सुकुम्बासीको समस्या गाँसिएको छ । वित्तीय सेवामाथिमा अधिकार स्थापित गराउन पनि कहाँ न कहाँ स्थिर सम्पत्ति चाहिन्छ । त्यो घर जग्गा हो । यसका लागि लालपुर्जा चाहिन्छ । यो बटम लाइन हो । हैन भने पुँजीको उपयोग जसले धेरै धितो राख्न सक्छ । उसैले धेरै गर्छ । उसैको सम्पत्ति बढ्छ । नहुनेको तल-तल जान्छ ।

जसलाई लघुवित्त संस्थाहरूले सहयोग गरिरहनुभएको छ । त्यसको पनि सीमा हुन्छ । त्यसले निश्चित गरिबीको तहबाट माथि जान सक्दैन । जीविकोपार्जनको उपायमात्र हुन्छ । समृद्धिको उपाय हुँदैन । समृद्धितिर लैजान र वित्तीय सेवा बढाउन, वित्तीय साधनमा पहुँच बढाउन यस्तो सम्पत्तिको अधिकार चाहिन्छ । त्यसकारण पनि भूमिको स्वामित्व चाहिन्छ ।

अहिले समाजवाद उन्मुख पुँजीवादी अर्थव्यवस्थाको कुरा चलेको छ । यस्तो अर्थव्यवस्थामा सामूहिक स्वामित्वका साधन स्रोत हुन्छन् । व्यक्तिगत सम्पत्तिलाई कुण्ठित नगर्ने र व्यक्तिगत सम्पत्तिलाई राष्ट्रियकरण पनि नगर्ने हो भने समाजवाद उन्मुख अर्थव्यवस्था हुन सक्दैन । त्यहाँ सामूहिक स्वामित्वका साधन स्रोत चाहिन्छ । सार्वजनिक साभा राष्ट्रिय पुँजी चाहिन्छ । साभा साधन स्रोत

अतिथि मन्तव्य

चाहिन्छ । जसमा सामूहिक हक स्थापित गर्न सकिन्छ । किनकि त्यहाँ सामूहिक नेतृत्व, उत्पादनका साधनमा सामुदायिक नेतृत्वको विषयमा सोच्नुपर्छ । सामुदायिक आत्मनिर्भर सेवा केन्द्रले त्यही काम गरेको छ । सामूहिकरूपमा स्रोत साधानको उपयोग गर्नुभएको छ । सामूहिक स्वामित्वको प्रक्रियामा जानुभएको छ । प्रतिफल पनि सामूहिकरूपमा बाँडेरहुनुभएको छ । निर्णय, उत्पादन र लाभमा सहभागिता छ । यसलाई राष्ट्रव्यापी बनाई अगाडि लैजान सकेमा र राजनीतिक वृत्तमा बहस चलाउन सकेमा समावेशी आर्थिक विकासमा यस संस्थाको तर्फबाट सहयोग पुग्ने देखेको छु ।

धन्यवाद

सुरेश ढकाल

उपाध्यक्ष, आत्मनिर्भर केन्द्र



यहाँहरू सबैलाई धन्यवाद। सामुदायिक आत्मनिर्भर केन्द्र अधिकारमुखी सामाजिक आन्दोलनका रूपमा स्थापित र परिचित भइसकेको छ। हामी अहिंसात्मक आन्दोलनमार्फत अघि बढिरहेका छौं। अहिंसात्मक आन्दोलनमार्फत पनि अधिकार पाउन सकिन्छ भन्ने विश्वासका साथ अघि बढेका छौं। यही अनुसार २० वर्षदेखि निरन्तर सङ्घर्षमा छौं। सम्मानपूर्वक एवम् आत्मनिर्भर भई बाँच्नु मूलतः लोकतन्त्रको प्रमुख आधार पनि हो। र, प्रमुख माग पनि। हामी आमनेपालीको मूलतः स्रोतमा कम पहुँच भएकाहरूको अथवा वञ्चित भएकाहरूको आत्मसम्मानपूर्वक जीवनयापनलाई कसरी स्थापित गर्न सकिन्छ भन्ने अभियानमा समाजका गरिब भूमिहीन तथा अधिकारबाट वञ्चितहरू सँगै छौं। यस्ता वर्गको अधिकारका लागि हामी सहजीकरण गरिरहेका छौं। हामी अधिकारबिहीनहरूको अधिकार प्राप्तिको आन्दोलनको सहकर्मीका रूपमा उपस्थित छौं।

मूलतः हाम्रो अभियान मुलुकलाई अझै लोकतान्त्रिकीकरण गर्ने एउटा अभियान हो। र, स्थापित लोकतन्त्रलाई अझै सुदृढ गर्ने अभियान हो। अर्थात् यो मुलुकलाई समृद्ध पार्ने अभियान हामीसँग छ। हामी आफ्नो कुनै पनि व्यक्तिगत जीवनलाई समृद्ध पार्नका लागि लागि रहेका छैनौं। यो सामूहिक अभियानको सुरुवात पनि हो। यसलाई विस्तारित गर्न सक्थौं भने मुलुकलाई अझै उदारीकरण, अझै आर्थिक लोकतान्त्रिकीकरणमा सहयोग पुग्न सक्छ भन्ने मान्यता हो। यो अधिकारमुखी सामाजिक आन्दोलन हो र सँगसँगै सरकार तथा सम्बन्धित निकायप्रति किसानको, भूमिहीनको, साना किसानको, महिला किसान तथा स्रोतबाट वञ्चितहरूको अधिकारका लागि सरकारसँग समन्वय र सहकार्य पनि गरिरहेका छौं।

हामीले राष्ट्रिय भूमि नीति निर्माणमा पनि सघाएका छौं। यसमा सामुदायिक आत्मनिर्भर सेवा केन्द्रले सचिवालयको भूमिका निभाएको छ। सँगसँगै हामी विभिन्न राजनीतिक दल तथा दलसँग सम्बन्धित निकायसँग यो अभियान अघि बढाइरहेका छौं। त्यस्तै विभिन्न प्राज्ञिक निकाय तथा विश्वविद्यालयसँग पनि मिलेर भूमिसम्बन्धी ज्ञान निर्माणको पाटोमा सहकार्य गरिरहेका छौं। र, विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय सञ्जालहरूसँग मिलेर पनि हामी राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा सञ्जाल निर्माणको काम अघि बढाइरहेका छौं। आफ्नो सिकाइ विस्तार गर्ने काममा लागि रहेका छन्।

यहाँ उठेका सकारात्मक विषयहरूलाई आत्मसात गर्दै आगामी दिनमा यसलाई सँगै लिएर जानेछौं र सँगै यहाँ उठेका केही प्रश्नलाई हामी २ हप्ताभित्रै प्रतिवेदन पठाउनेछौं। र, प्रष्ट पार्ने कुरामा हामी प्रतिवेदनमा समेट्ने छौं।

सामुदायिक आत्मनिर्भर सेवा केन्द्रको सामाजिक लेखाजोखाको सन्दर्भलाई हेर्दा नेपाली सन्दर्भमा हेर्नुपर्ने हुन्छ। गैरसरकारी संस्थाकै रूपमा हेर्नुपर्छ। काम गर्ने सिलसिलामा भएका केही कमी/कमजोरीलाई अझै सुधार गर्दै निरन्तर अघि बढ्ने छौं। र, यो अभियानमा यहाँको सहयोग र सहकार्य निरन्तररूपमा रहनेछ भन्ने अपेक्षा राख्छौं। फेरि पनि यहाँहरूलाई यो सातौं सामाजिक लेखाजोखामा उपस्थितिका लागि धेरै धेरै धन्यवाद दिन चाहन्छौं।

सुभावा र प्रतिबद्धता

सुभावा	प्रतिबद्धता
राष्ट्रिय भूमि अधिकार मञ्च र जिल्ला भूमि अधिकार मञ्चहरूले पनि यस्तै सामाजिक लेखाजोखा गर्नु आवश्यक छ ।	गत वर्ष ७ वटा जिल्ला भूमि अधिकार मञ्चले सामाजिक लेखाजोखा गरेको थियो । अभियान बाक्लो भइरहेका ३७ जिल्लामा यसै वर्षदेखि अनिवार्य सामाजिक लेखाजोखा गरिनेछ । लेखाजोखाका लागि खाका पनि तयार पारिसकिएको छ ।
फिल्डमा आर्थिक अनुगमनका लागि काठमाडौँबाट स्रोत व्यक्ति पठाउनुपर्दा खर्च पनि बढी हुन्छ । लेखाप्रणाली राख्नेहरूमा क्षमता बढाउनु आवश्यक छ ।	संस्थाले म्यानुअल नै विकास गरी यस वर्ष सबै कार्यालय सचिवका लागि तालिम गर्नेछ । साथै स्रोत केन्द्रमा पनि लेखाको अनुगमन गर्न सक्ने कर्मचारी राखिनेछन् ।
राजनीतिक दल यसको किसान सङ्घ/सङ्गठनहरूसँग सघन सम्वाद र सहकार्य बढाउनुपर्ने ।	यो कार्य भइरहेको छ । यस वर्ष अझ रणनीतिक बनाइनेछ ।
संस्थाको बोर्ड र कर्मचारीबीचको सम्बन्धमा भने बोर्डले अलि कम 'लिड' गरेको हो कि भन्ने बाहिरबाट देखिएको छ । यसको तालमेल मिलाउनु जरुरी छ ।	आत्मनिर्भर केन्द्रको बोर्डले नीतिगत नेतृत्व लिइरहेको छ । कार्यकारिणी भूमिका कर्मचारी समूहको हो ।
राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग लिएर अभियानका सदस्यका छोराछोरीलाई प्राविधिक शिक्षा, जस्तै- कृषि, पशु जेटिए, विज्ञ बनाउने काममा सहयोग पुऱ्याउनु आवश्यक छ । साना साना कृषि उद्यममार्फत सदस्यहरूको जीविकामा परिवर्तन ल्याउने र अभियानलाई पनि सहयोग पुग्नेखालका काममा सहयोग गर्नुपर्छ ।	यस वर्षका प्राथमिकता अरू भएकाले यस विषयमा अहिले नै केन्द्रित हुने सोचाइ छैन । सुभावा मननीय छ ।
सामुदायिक भूमि सुधार अभ्यास र भूमि सुधारको जिल्लागत खाका बनाउने काम सघन बनाउनुपर्छ ।	यस वर्ष सामुदायिक भूमि सुधारको अभ्यासलाई व्यवस्थित र सघन बनाइनेछ । कम्तिमा ३० जिल्लाको भूमि सुधारको खाका तयार गरिनेछ ।

अनुसूची

अनुसूची १

आ.व. २०७०/२०७१ का मुख्य उपलब्धि

आत्मनिर्भर केन्द्र भूमि अधिकार आन्दोलनमा संलग्न सामाजिक संस्था हो। संस्था भूमिहीन र साना किसानको आत्मनिर्भरताका लागि कार्यरत छ। २०४९ सालमा स्थापना भई हाल ५३ जिल्लामा सञ्चालित भूमि अधिकारको आन्दोलनलाई सघाइरहेको छ। सङ्गठन, नीति निर्माणमा प्रभाव एवम् सहकार्य (सरकार र दल), अनुसन्धान र जनमत निर्माण यसका प्रमुख संलग्नताका क्षेत्र हुन्।

साउन २०७० देखि असार २०७१ सम्म भएका मुख्य उपलब्धिलाई यस प्रतिवेदनमा समेट्ने कोसिस गरिएको छ।

रणनीतिक उद्देश्य : १

भूमि अधिकारबाट वञ्चित समुदाय सङ्गठित र सवल बनी अधिकार दाबी र उपयोग गर्नेछन्।

वार्षिक मुख्य लक्ष्य : १५ जिल्लामा सवालगत अभियान, २५४१ गाउँ भूमि अधिकार मञ्चको सवलीकरण, १००० परिवारले जोतभोग तथा बसोबासको प्रमाणपत्र प्राप्त, ३०० परिवारले भू-स्वामित्व प्राप्त।



अनुसूची

उपलब्धि

- २८५३ गाउँ भूमि अधिकार मञ्च, ९६,५३० सङ्गठित सदस्य (महिला : ३४,०४५(३५%) जनजाति : ३३,७८५(३५%) दलित : ४१,७८५(४३%) ।
- मञ्चमा सङ्गठित १०,६०५ परिवारले स्थानीय निकायबाट रु १,१८,६४,६२४ स्रोत उपयोग । आय बढेको ।
- ३५ कृषि सहकारीमा १२५८ सेयर सदस्य, रु १,९६३,४०१ कोष । तरकारी खेती, पशुपालन, माछापालनलगायतका व्यवसाय ।
- बसोबास र जोतभोगको प्रमाणपत्र, १५२१ परिवारले ४५६ विगाह (३०४ हेक्टर) ।
- ४४४ परिवारले भूस्वामित्व प्राप्त । ९४ विगाह (६३.३१ हेक्टर) ।
- १,८३० परिवारले १०४ विगाह (६९.१५) हेक्टर जग्गा उपयोग ।
- ५४२१ परिवारलाई उठिबास हुनबाट संरक्षण ।
- मञ्चको संस्थागत विकास र नेतृत्व बढेको ।

रणनीतिक उद्देश्य : २

जनमुखी भूमि व्यवस्थाका पक्षमा राष्ट्रिय/अन्तर्राष्ट्रिय तहसम्म जनमत निर्माण हुनेछ ।

वार्षिक मुख्य लक्ष्य : भूमि नीति निर्माण र अन्य नीतिगत क्षेत्रका काममा सरकारसँग सहकार्य गर्ने । (राष्ट्रिय भूमि नीति) । भूमि र कृषि सवालमा एशियालीस्तरको कार्यशाला सञ्चालन गरी अनुभव तथा सिकाइ आदान-प्रदान गर्ने । आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक अधिकारसम्बन्धी नागरिक प्रतिवेदन संयुक्त राष्ट्र सङ्घमा पेश गर्ने ।



उपलब्धि

- राजनीतिक दल र तिनी नजिकका समूह र सङ्गठनसँग ज्ञान निर्माण र बहसको कार्य बढेको ।
- संविधानमा समेटनुपर्ने विषयको प्रस्ताव तयार भई बहसमा ल्याइएको ।
- राष्ट्रिय भूमि नीति निर्माण प्रक्रियामा मद्दत । अन्तिम मस्यौदा तयार ।
- आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक वैकल्पिक प्रतिवेदन तयार भई संयुक्त राष्ट्र सङ्घमा पेश ।
- भूमि अधिकार हननका घटना र सवाललाई सम्वादमा ल्याई नीतिगत निर्णय हुने थलोसम्म पुग्न मद्दत ।
- वन अतिक्रमण नियन्त्रण रणनीति, २०६८ को कार्यान्वयन स्थगन ।
- अन्तर्राष्ट्रिय कार्यशाला भई नेपालको भूमि आन्दोलनबारे सिकाइ आदान-प्रदान ।
- कृषि विकास रणनीतिमा भूमिका मुद्दा समेटिएका ।
- सरकारसँग नौ बुँदे सहमति । गुठी जग्गाको अध्ययन । बिर्ता जग्गा किसानको नाममा दर्ता गर्ने ।
- भूमिसम्बन्धी ऐनमा संशोधन गर्न बनेको विधेयक लामो सङ्घर्षपछि संसदमा पेश हुने स्थिति बनाउन योगदान गरिएको छ ।

रणनीतिक उद्देश्य : ३

सिकाइ तथा ज्ञान निर्माण, अभिलेखन र उपयोग फराकिलो क्षेत्रमा भएको हुनेछ ।

वार्षिक मुख्य लक्ष्य : राष्ट्रिय भूमि अधिकार मञ्चको भूमि अध्ययन केन्द्र निर्माण । भूमि कब्जा र कृषियोग्य भूमिको गैरकृषीकरणसम्बन्धी अध्ययन । रणनीतिक साभेदारी (पहिलो अवधि) को मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन । नियमित प्रकाशन । १० गाविसमा सामुदायिक भूमि सुधारको अभ्यास ।

उपलब्धि

- सामुदायिक भूमि सुधारको अभ्यास फ्रेमवर्क । ८ गाविसमा विस्तार ।
- भूमि कब्जा, जग्गाको गैरकृषीकरण, भूमि अधिकार अनुगमन प्रतिवेदन तयार र उपयोगमा ।
- राष्ट्रिय भूमि अधिकार मञ्चको भूमि अध्ययन घर निर्माण भई उपयोगमा आएको ।
- वकालतीय सामग्रीको उत्पादन र उपयोग ।

अनुसूची



रणनीतिक उद्देश्य : ४

भूमिमा महिलाको स्वामित्व वृद्धि र तत्सम्बन्धी नीतिमा परिवर्तन आएको हुनेछ ।

वार्षिक मुख्य टार्वेजट : १५ जिल्लामा संयुक्त पुर्जा अभियान, ५०० परिवारले संयुक्त पुर्जा । २० जिल्ला र २ नीतिगत तहको छलफल ।

उपलब्धि

- ८८२ परिवार, ५९४ विगाह (३९५.७७ हेक्टर) जग्गाको संयुक्त लालपुर्जा ।
- संयुक्त पुर्जा कार्यविधि ।
- भूमिमा महिला अधिकारसम्बन्धी अवस्था अध्ययन ।

संस्थागत विकास र जवाफदेहिता

- संस्थागत सुशासन नीतिमा संशोधन (आचारसंहिता र गुनासो सुन्ने संयन्त्र विकास)
- सामाजिक लेखाजोखा, सबै साभेदार, सबै जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च
- नियमित समीक्षा, लाभान्वित समूहको प्रतिनिधिमूलक सहभागिता सुनिश्चित
- बजेट र कार्यक्रम आदान-प्रदान
- पारदर्शी बोर्ड
- वार्षिक संयुक्त समीक्षा
- पूरा नभएका अपेक्षा
- संविधान सभामा भूमि अधिकार मञ्चको प्रतिनिधित्व
- भूमि नीतिको अन्तिमीकरण ।
- भूमि आयोगको प्रतिवेदन कार्यान्वयन ।

भोगिएको चुनौती

- राजनीतिक सुस्तता र अकर्मण्यताले अभियानमा प्रत्यक्ष असर
- प्रशासनिक असहयोग र कर्मचारी फेरबदल, सहयोगी भावनाको अभाव
- सूचना र तथ्यहरूको अभाव ।

सिकाइ

- अहिंसात्मक आन्दोलनका माध्यमबाट जीवनयापन र आत्मनिर्भरताको प्राप्तिमा उपलब्धि हासिल गर्न सकिन्छ ।
- उद्देश्य मिल्ने सञ्जालसँग सहकार्य गर्दा नीतिगत सम्बोधनमा सजिलो (कृषि विकास रणनीति)
- बाँभो जग्गाको उपयोग, कृषि उद्यम, सामुदायिक पोखरीको उपयोग, सहकारी आदि कामले आर्थिक क्षमता बढाउनुका साथै आन्दोलनमा उनीहरूको सहभागिता र योगदान बढ्यो ।
- सङ्गठन मिश्रित सवालको भएपछि अभियान सवालगत गर्न अप्ठेरो भयो । सङ्गठन मिश्रित र आन्दोलन सवालगत नहुँदोरहेछ ।

अनुसूची

साउन २०७१ देखि असार २०७२ सम्मको प्राथमिकता

- ० संविधानमा भूमि सुधारको मुद्दालाई यथोचित ढङ्गले सम्बोधन गराउनका लागि अभियान
- ० राष्ट्रिय भूमि नीति निर्माणमा सहयोग
- ० जिल्लागत बेसलाइन र भूमि सुधारको खाका निर्माण
- ० सवालमा आधारित अभियान (जिल्ला र क्षेत्र विशेष) अधिकार दाबी र उपयोग
- ० सामुदायिक भूमि सुधारको अभ्यास
- ० भूमिमा महिला अधिकार अभियान
- ० राष्ट्रिय भूमि अधिकार मञ्चको सवलीकरण



अनुसूची २

आर्थिक वर्ष २०७०/२०७१ बजेट र उपयोगको अवस्था

बजेट उपयोग

विवरण	बजेट	खर्च	उपयोग प्रतिशत	खर्च अनुपात
कार्यक्रम	४,९१,८८,६६१	४,५४,९६,७३८	९२.४९	८२%
व्यवस्थापन	१,०७,३४,०२६.२९	१,००,०६,८९३.८८	९३.२२	१८%
जम्मा	५,९९,२२,६८७.२९	५,५५,०३,६३१.८८	९२.६२	१००%

कार्यक्रम खर्च (उद्देश्यअनुसार)

विवरण	खर्च	खर्च अनुपात
उद्देश्य १ : सङ्गठन सवलीकरण र अधिकार दावी	२,३९,२४,१४५	५३%
उद्देश्य २ : नीति वकालत	८०,०६,००५	१८%
उद्देश्य ३ : ज्ञान निर्माण र उपयोग	१,०२४,३,५५५	२२%
उद्देश्य ४ : भूमिमा महिला अधिकार	३३,२३,०३३	७%
जम्मा	४,५४,९६,७३८	

व्यवस्थापन खर्च

विवरण	खर्च	खर्च अनुपात
तलव, यातायात, भ्रमण खर्च आदि	६४,८३,३१२	६५%
कार्यालय सञ्चालन एवम् व्यवस्थापन	३०,६२,३६०.८८	३१%
अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	४,६१,२२१	४%
जम्मा	१,००,०६,८९३.८८	

खर्च वर्गीकरण

विवरण	खर्च	खर्च अनुपात
भूमि अधिकार मञ्च र सहयात्री संस्थामार्फत जम्मा खर्च	३,५७,७९,४२३.००	६४%
साआसेकेले काठमाडौँ कार्यालयबाट गरेको खर्च	१,९७,२४,२०८.८८	३६%
जम्मा खर्च	५,५५,०३,६३१.८८	१००%

अनुसूची

आ.व. २०७० र ७१ का लागि उपलब्ध बजेट

एक्सनएड नेपाल	६८,४०,०००
केयर नेपाल	६६,६३,३७२.८६
डानिडा/हुगो	२,३७,१०,२०४.३६
गभर्नेन्स फेसिलिटी (जिएफ)	९४,००,०००
अक्सफाम	५०,३५,५३१
लुथरन विश्व सेवा	२६,२४,५४६
भिएसओ	१,२३,६००
आइएलसी	५३,९८,५३४.४९
बैंक ब्याज	१,२६,८९८.५८
कुल बजेट प्राप्ति	५,९९,२२,६८७.२९

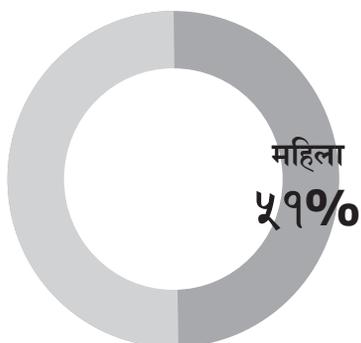
समुदायको योगदान

नगद	जिन्सी	जम्मा
२३,८६,३४१	५०,९२,९३९	७४,७९,२८०

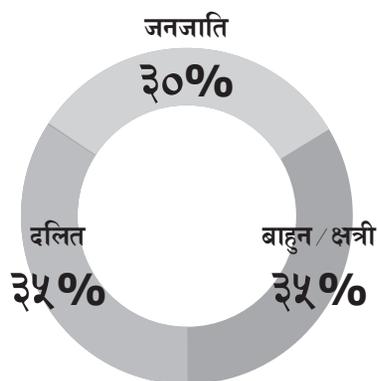
संस्थागत मूल कोषअन्तर्गत सन्तुलन परीक्षण

शीर्षक	रु.	शीर्षकहरू	रु.
अघिल्लो अवधिको मौज्जात, स्थिर सम्पत्तिसमेत	१,३६,९७,०८०.९४	स्थिर सम्पत्ति	८३,५८,३५८
यस वर्षको स्रोत आमदानी (गाडी बिक्री, अन्तर्राष्ट्रिय पहलबाट संस्थागत विकासका लागि सहयोग)	५२,४०,८७८.७७	नगद	७,५५०
अघिल्लो वर्षको दायित्व (लेखापरीक्षण)	१,००,०००	स्रोत केन्द्रमा लगानी	४२,००,०००
जम्मा	१,९०,३७,९५९.७१	बैंक	६०,५१,६४१.२१
यो वर्षको खर्च घटाइएको	४,२०,४१०.५०		
मौज्जात कोष	१,८६,१७,५४९.२१	जम्मा	१,८६,१७,५४९.२१

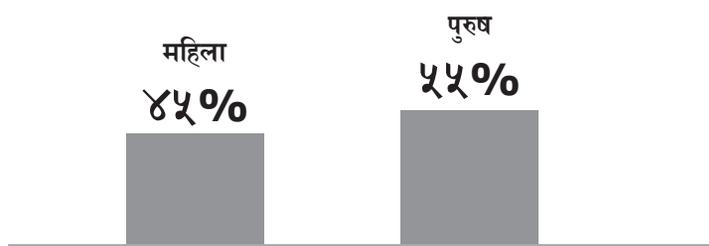
कार्यरत जनशक्ति १४०
(महिला ७१, पुरुष ६९)



कार्यरत जनशक्ति
(दलित ४९, जनजाति ४२ र बाहुन/क्षत्री ४९)



साधारण सदस्य



कर्मचारीको मासिक पारिश्रमिक स्केल

पद	न्यूनतम (ग्रेड १)	अधिकतम (ग्रेड १२)
कार्यकारी तह	४१,०००	९२,३४०
व्यवस्थापक तह	२८,७००	६४,६३८
अधिकृत तह	२०,०९०	४५,२४७
सहायक अधिकृत तह	१४,०६३	३१,६७३
सहायक तह	९,८४४	२२,१७१

अनुसूची ३

गीत

गछौं हामी भूमि आन्दोलन
जसको जोत, उसकै पोत भनेर
चलाका छौं हाम्ले आन्दोलन
हा हा है, चारै दिशा चारवटै किल्लामा
सङ्गठित छौं, ५३ नै जिल्लामा
परिवर्तन हुँदै गा'को छ
अन्यायको विरुद्ध बोल्ललाई
साहस बढ्दै गा'को छ
हा हा है, गाउँगाउँमा बन्या छ भूमि घर
सङ्गठन र अगुवा यसको घर
भूमि घर हो सबको छहारी
अभियानको योजना बनाउँछौं
किसानहरूको साभा चौतारी २
हा हा है, बिर्ता गुठी मोहीको हक लिन
धर्ना बस्यौं मालपोतमा रातदिन
सरकारसँग भयो सम्झौता

गुठी अध्ययन गर्नलाई गाउँ गए
समाधान बन्छ, मस्यौदार
हा हा है, छुट लिलामी मोही पुर्जा बन्या'छ
किसान सबले धन्यवाद भन्या'छ
बाँझो जग्गा प्रयोग भा'को छ
पारिवारिक खेतीमा लागेर
जीविकामा सुधार आ'को छ २
हा हा है, महिलामा थप्या छ, ऊर्जा
बनाएसी संयुक्त लालपुर्जा
महिलामुखी हाम्रो अभियान
खेती गर्ने महिला किसानको
बढ्दै छ है आत्मसम्मान २

प्रस्तुति : सरस्वती कटवाल, सुष्मा न्यौपाने र कल्पना न्यौपाने

अनुसूची ४

सामाजिक लेखाजोखाको खर्च विवरण

विवरण	परिमाण	दर	जम्मा रकम
सहभागी खाजा, खाना प्याकेजमा	१५०	१०७३.५	१,६१,०२५/-
स्टेशनरी			१३०८९/-
फोटोकपी टोनर, ब्यान्ड, सञ्चार र फोटो धुलाउन			१२०४२/-
सहभागी फोल्डर फाइल छपाई	१५०	११२.७	१६९०५/-
फिल्डका सहभागी खाना र बाटो खर्च	१५ जना		२६,४१०/-
जम्मा			२,२९,४७१/-

दुई लाख उनानतीस हजार चार सय एकहत्तर मात्र ।

अनुसूची

अनुसूची ५

सहभागी उपस्थिति विवरण

क्र.सं.	नाम	संस्था / ठेगाना	जिल्ला
१	नर्पता लोहार	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	कैलाली
२	हरिमायाँ कार्की	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	सुर्खेत
३	दीपकराज भट्ट	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	नुवाकोट
४	रेणुका पौडेल	आत्मनिर्भर केन्द्र	सर्लाही
५	शशिकला दाहाल	आत्मनिर्भर केन्द्र	महोत्तरी
६	चित्रकुमारी न्यौपाने	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	रसुवा
७	अस्मिता चौधरी	आत्मनिर्भर केन्द्र	बर्दिया
८	गुञ्ज खड्का	आत्मनिर्भर केन्द्र	महोत्तरी
९	गीता पण्डित	आत्मनिर्भर केन्द्र	सिन्धुपाल्चोक
१०	रोशन कार्की	आत्मनिर्भर केन्द्र	ललितपुर
११	भगवती घले	आत्मनिर्भर केन्द्र	स्याङ्जा
१२	कल्पना कार्की	आत्मनिर्भर केन्द्र	सिन्धुपाल्चोक
१३	कपिल फुयाँल	आत्मनिर्भर केन्द्र	काठमाडौँ
१४	शान्तिराम भण्डारी	आत्मनिर्भर केन्द्र	धनकुटा
१५	भोला बस्नेत	आत्मनिर्भर केन्द्र	ओखलढुङ्गा
१६	सरिता लुईटेल	आत्मनिर्भर केन्द्र	काठमाडौँ
१७	ज्योति वैद्य	आत्मनिर्भर केन्द्र	काठमाडौँ
१८	शुभराज चौधरी	आत्मनिर्भर केन्द्र	दाङ
१९	नरिराम लोहार	आत्मनिर्भर केन्द्र	बैतडी
२०	विकासमान डङ्गोल	आत्मनिर्भर केन्द्र	काठमाडौँ
२१	रामजी ढकाल	नेपाल कृषि वन प्रतिष्ठान	सिन्धुपाल्चोक
२२	विश्वास नेपाली	आत्मनिर्भर केन्द्र	रसुवा
२३	रामसुन्दर श्रेष्ठ	नेबुला प्रिन्टर्स	काठमाडौँ
२४	माया वाग्दास	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	भापा
२५	सुष्मा गौतम	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	ओखलढुङ्गा
२६	सरस्वती चौधरी	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	सप्तरी
२७	गीता सिवा	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	मोरङ

२८	शिवराम ओड	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	कञ्चनपुर
२९	अनुप माझी	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	रौतहट
२०	ल्यामबहादुर दर्जी	राष्ट्रिय भूमि अधिकार मञ्च	पर्वत
३१	कृष्णहरि पनेरु	केयर नेपाल	काठमाडौं
३२	बालकृष्ण शर्मा	सञ्चार सरोकार नेपाल	ललितपुर
३३	सुष्मा न्यौपाने	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	रसुवा
३४	कल्पना न्यौपाने	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	नुवाकोट
३५	ज्योति नेपाली	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	पर्वत
३६	चन्द्रा चौधरी	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	सुर्खेत
३७	नम्रता देउजा	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	धनकुटा
३८	फूलमती चेपाङ	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	चितवन
३९	श्रीनारायण चौधरी	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	सुनसरी
४०	वसन्ती थारू	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	कापिलवस्तु
४१	लालमणि भण्डारी	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	बाँके
४२	फूर्तिमान राई	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	उदयपुर
४३	भुन्टे राजी	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	कैलाली
४४	ज्योतिलाल वन		काठमाडौं
४५	बालकृष्ण चौधरी	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	दाङ
४६	हरिप्रसाद तिमिसना	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	सिन्धुपाल्चोक
४७	गुलावदेवी राम	राष्ट्रिय भूमि अधिकार मञ्च	सप्तरी
४८	दिल खड्का	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	मकवानपुर
४९	शोभा ढकाल	आत्मनिर्भर केन्द्र	काठमाडौं
५०	प्रकाश काफ्ले	केयर नेपाल	काठमाडौं
५१	सविता बिष्ट	गभर्नस फेसेलिटी नेपाल	काठमाडौं
५२	सञ्जय राना	गभर्नस फेसेलिटी नेपाल	काठमाडौं
५३	लक्ष्मीकुमारी चौधरी	आत्मनिर्भर केन्द्र	
५४	सन्तोष केसी	आईसिडिओ	ललितपुर
५५	नरमाया राना	सल्भ नेपाल	मोरङ
५६	रामबहादुर चुनारा	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	कञ्चनपुर
५७	मोती लामा	एक्सन एड, एक्टिभिस्टा नेपाल	काठमाडौं
५८	प्रेमप्रसाद पौडेल	साभा सवाल अनलाइन	काठमाडौं
५९	सुजिता श्रेष्ठ	एनपिजी	काठमाडौं
६०	सुनिता प्रधान	टिडिएन	ललितपुर

अनुसूची

६१	कपिल गौतम	टिडिएन	ललितपुर
६२	शालिकराम भण्डारी	नेपाल स्टडी सेन्टर	काठमाडौं
६३	कला कोयु	टिभिएफ नेपाल	काठमाडौं
६४	राजन काफ्ले		काठमाडौं
६५	मदन विक	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	सर्लाही
६६	प्रो. लयप्रसाद उप्रेती	त्रिभुवन विश्वविद्यालय	काठमाडौं
६७	युवा राई	राष्ट्रिय भूमि अधिकार मञ्च,	ललितपुर
६८	देवेन्द्र ढुङ्गाना		
६९	मनोज आचार्य	एभरेष्ट एग्री	काठमाडौं
७०	नवीन थपलिया	केयर नेपाल	ललितपुर
७१	मोहन कोइराला	लुथरन विश्व फेडरेसन	ललितपुर
७२	भरत श्रेष्ठ	मोड नेपाल	काठमाडौं
७३	सुधा खड्का	अक्सफाम, नेपाल	ललितपुर
७४	उमानाथ अर्याल	फ्याक्ट, नेपाल	काठमाडौं
७५	वसन्त राई	फ्याक्ट, नेपाल	काठमाडौं
७६	पुष्कर आचार्य	आइसेट नेपाल	काठमाडौं
७७	रामप्रसाद श्रेष्ठ	एनपिसी	लमजुङ
७८	चिरिञ्जीवी अधिकारी	युएनडिपी	ललितपुर
७९	सृष्टि सिंह	कोलार्प	काठमाडौं
८०	यशोदा श्रेष्ठ	सगुन	काठमाडौं
८१	जुलिया चित्रकार	समता सङ्ग्राम	काठमाडौं
८२	रामप्रसाद गौतम	न्याफकोल	काठमाडौं
८३	सुमन गौतम		काठमाडौं
८४	युवराज कोइराला	फियान नेपाल	काठमाडौं
८५	लक्ष्मी गुरुङ	फियान नेपाल	काठमाडौं
८६	गोविन्द सापकोटा	सिडिसिएफ	सिन्धुपाल्चोक
८७	मुक्तसिंह लामा	त्रिभुवन विश्वविद्यालय	काठमाडौं
८८	क्षितीज पौडेल	एसिसी ग्लोबल	काठमाडौं
८९	किरण सापकोटा		काठमाडौं
९०	केशव श्रेष्ठ	केयर नेपाल	ललितपुर
९१	शान्ता उपाध्याय	अक्सफाम	ललितपुर
९२	सुभास	एभिपी	काठमाडौं
९३	रक्षा शर्मा	अक्सफाम	ललितपुर

९४	रीता सापकोटा	सिडिसी	काठमाडौं
९५	नेत्र तिमिसना		काठमाडौं
९६	सर्वराज खड्का	आरआरएन	काठमाडौं
९७	सारिका राई	आत्मनिर्भर केन्द्र	काठमाडौं
९८	अनुप सुवेदी		काठमाडौं
९९	गणेश योजन		काठमाडौं
१००	बिक्रम चन्द्र मजुमदार		काठमाडौं
१०१	देवकी सुनार	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	ललितपुर
१०२	सरस्वती कटवाल	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	ओखलढुङ्गा
१०३	उमाकला कुमाल	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	पाल्पा
१०४	जामुन्ती थारू	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	रूपन्देही
१०५	अरूण सदा	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	सिरहा
१०६	होमेन्द्र थामा	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	बर्दिया
१०७	चुपबहादुर थापा	एनआरसिटी नेपाल	भक्तपुर
१०८	ममताकुमारी पासवान	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च	सिरहा
१०९	गणेशबहादुर कार्की	सामुदायिक वन उपभोक्ता महासङ्घ	भक्तपुर
११०	ओम थपलिया	होमनेट नेपाल	काठमाडौं
१११	सोमप्रसाद भण्डारी	राष्ट्रिय भूमि अधिकार मञ्च,	सिन्धुपाल्चोक
११२	जगत देउजा	आत्मनिर्भर केन्द्र	सिन्धुपाल्चोक
११३	भागीराम चौधरी	आत्मनिर्भर केन्द्र	दाङ
११४	मानबहादुर क्षत्री	आत्मनिर्भर केन्द्र	बैतडी
११५	सञ्जीता रौनियार	आत्मनिर्भर केन्द्र	महोत्तरी
११६	कृष्ण पाठक	युएसएड नेपाल	काठमाडौं
११७	बृखबहादुर शाही	सामुदायिक वन उपभोक्ता महासङ्घ	काठमाडौं
११८	रघुनाथ लामिछाने	नागरिक	काठमाडौं
११९	चन्द्रिकाकुमारी मगर	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च,	बारा
१२०	जगवीर चौधरी	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च,	दाङ
१२१	सुरेश श्रेष्ठ		काठमाडौं
१२२	युक्तिलाल मरिक्	जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च,	सप्तरी
१२३	भलक सुवेदी	एनइएसएसी	काठमाडौं
१२४	युवराज खतिवडा	नेपाल राष्ट्र बैंक	काठमाडौं
१२५	उदयराज शर्मा	आरडिआइसी	काठमाडौं
१२६	सुरेश ढकाल	आत्मनिर्भर केन्द्र	काठमाडौं

अनुसूची

१२७	ईश्वरीप्रसाद न्यौपाने	एनएफजिएफ	गोरखा
१२८	दिपिन श्रेष्ठ	आइओएम	काठमाडौं
१२९	उमा अर्याल		काठमाडौं
१३०	सन्तोष बडाल	प्रवीण जोशी एन्ड कम्पनी	काठमाडौं
१३१	नवराज थपलिया		काठमाडौं
१३२	सूर्य देउजा	राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग	ललितपुर
१३३	प्रवीण आमत्य		काठमाडौं
१३४	गणेश विक	आरडिएन	काठमाडौं
१३५	हस्त पण्डित		सिन्धुपाल्चोक
१३६	योगिता राई	आर्टिएफ	काठमाडौं
१३७	गोपाल थापामगर	मगर उत्थान समाज	काठमाडौं
१३८	शिव शर्मा	एनएलए	काठमाडौं
१३९	सीताराम तामाङ	फ्याक्ट नेपाल	काठमाडौं
१४०	गङ्गादेवी राई	फ्याक्ट नेपाल	काठमाडौं
१४१	विमल फुयाँल	एक्सनएड नेपाल	काठमाडौं
१४२	सीता तिवारी	एक्सन एड, नेपाल	काठमाडौं
१४३	अनिता परिवार	एक्सन एड, नेपाल	काठमाडौं
१४४	केपी खनाल	अनलाइन चौतारी	काठमाडौं
१४५	रमेश अधिकारी	युएसएड नेपाल	काठमाडौं
१४६	बालकृष्ण देउजा		सिन्धुपाल्चोक
१४७	विजया वज्राचार्य	लुथरन विश्व फेडरेसन	काठमाडौं
१४८	भोजमान चौधरी	आत्मनिर्भर केन्द्र	काठमाडौं
१४९	लक्ष्मणकुमार हमाल	भूमि सुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय	काठमाडौं
१५०	दीनमणि पोखरेल	अधिवक्ता	काठमाडौं
१५१	कृष्णराज बिसी	भूमि सुधार तथा व्यवस्था मन्त्रालय	काठमाडौं
१५२	राजु लामिछाने	जनादेश	काठमाडौं
१५३	प्रतीक लुईटेल		काठमाडौं
१५४	पदमजङ्ग थापा मगर	शिक्षा समूह	ललितपुर

अनुसूची ६

सातौं वार्षिक सामाजिक लेखाजोखा कार्यतालिका

२० भदौ, २०७१

समय	कार्यक्रम
	कार्यक्रम सञ्चालन : ज्योति वैद्य, पिएमई तथा अनुसन्धान संयोजक
३:००	उपस्थिति दर्ता/ग्यालरी अवलोकन/चिया
४:००	स्वागत र उद्देश्य : रेणुका पौडेल, सदस्यसचिव
४:०५	भिडियो रिपोर्ट : (भूमि अधिकार आन्दोलन ०७०/७१)
४:१०	प्रगति प्रतिवेदन प्रस्तुति : जगत देउजा, कार्यकारी निर्देशक
४:२५	आर्थिक प्रतिवेदन प्रस्तुति : गीता पण्डित, वरिष्ठ वित्त तथा प्रशासन अधिकृत
४:३५	संस्थाको आर्थिक व्यवस्थापनबारे लेखापरीक्षकको अवलोकन, नवराज थपलिया, चार्टर्ड एकाउन्टेन्ट
४:४०	गीत
४:४५	अगुवा र अभियानकर्मीको भनाइ (३/३ मिनेट) चित्रकुमारी न्यौपाने, अध्यक्ष, जिल्ला भूमि अधिकार मञ्च, रसुवा शिवराम ओड, अगुवा कञ्चनपुर, डडेल्धुरा हरिमाया कार्की, अगुवा, सुर्खेत युक्ति मरिक्, पूर्णकालीन कार्यकर्ता, सप्तरी चन्द्रिका मगर, कार्यालय सचिव, बारा
५:१०	खुला छलफल
५:४०	आमन्त्रितहरूको मन्तव्य (५ मिनेट)

अनुसूची

	ल्यामबहादुर दर्जी, महासचिव, राष्ट्रिय भूमि अधिकार मञ्च, नेपाल
	केशव श्रेष्ठ, वित्त निर्देशक, केयर नेपाल
	गणेश कार्की, अध्यक्ष, सामुदायिक वन उपभोक्ता महासङ्घ
	विमल फुयाँल, देशीय निर्देशक, एक्सनएड नेपाल
	तेजप्रसाद पाण्डे, महानिर्देशक, भूमि सुधार तथा व्यवस्थापन विभाग
	गणेश शाह, पूर्व मन्त्री एवम् वातावरणविद्
	डा. युवराज खतिवडा, गभर्नर, नेपाल राष्ट्र बैंक
६:२०	धन्यवाद, शशीकला दाहाल, अध्यक्ष
६:३०	खाना, वृत्तचित्र प्रस्तुति : छिन्ताङ किसान विद्रोह

अनुसूची ७

पत्रपत्रिकामा सामाजिक लेखाजोखा

सामाजिक लेखाजोखा २०७७

'सबैलाई जमिन आवश्यक'

काठमाडौं, भदौ २१ (नागरिक)- नेपाल राष्ट्र बैंकका गभर्नर युवराज खतिवडाले जन्मदेखि मृत्युसम्म जमिनसँग सम्बन्ध हुने भएकाले नेपालको सन्दर्भमा सबैका लागि यो आवश्यक भएको बताएका छन्। नेपालमा बाँदर बचाउने नाममा मानिसलाई भगाउने प्रवृत्ति रहेको उनको भनाइ छ।

'मानिसलाई विस्थापित गरेर भूमि जोगाउन सकिँदैन,' सामुदायिक आत्मनिर्भर सेवा केन्द्रले आयोजना गरेको सामाजिक लेखाजोखा कार्यक्रममा गभर्नर खतिवडाले भने, विकासका कुग गर्दै आदिवासी, जनजातिलाई विस्थापित गरिँदछ। उनीहरूको पुख्र्यौली भूमि खोसिँदछ। उनीहरूको भूमिको उचित व्यवस्थापन गर्न सकिँएन भने यसले समस्या ल्याउँछ।'

रज्यले दिने सबै सुविधा भूमिसँग जोड्ने अनि भूमि किन चाहियो भन्ने तरिका ठीक होइन भन्दै उनले भूमिहीन र सुकुम्बासीलाई संरक्षण गरिँ पनि जंगल र आरक्षण संरक्षण गर्न सकिने बताए। कार्यक्रममा आयोजक संस्थाले आर्थिक वर्ष २०७०/७१ मा गरेको लगानी र सोको उपलब्धि पनि सार्वजनिक गर्‍यो। संस्थाले संस्थागत पारदर्शिता र जवाफदेहिता प्रवर्द्धनका लागि हरेक वर्ष सामाजिक लेखाजोखा गर्दै आइरहेको कार्यकारी निर्देशक जगत देउजाले जानकारी दिए। यस वर्ष कार्यक्रमको पाँच करोड ९९ लाख २२ हजार बजेटमध्ये पाँच करोड ५५ लाख तीन हजार खर्च भएको सो अवसरमा जानकारी पनि दिइयो।

गौरवापन्न दैनिक २४ भदौ २०७७

संयुक्त लालपुर्जा बनाउनेहरू बढ्दै

राष्ट्रिय समाचार समिति

काठमाडौं, भदौ २२ गते। भूमिमा महिलाको स्वाभिमत्त्व बढाउने ध्येयका साथ सुरु भएको संयुक्त लालपुर्जा विस्थापनको क्रममा हालसम्म ८८२ परिवारले संयुक्त पुर्जा पाएका छन्।

भूमि अधिकारको क्षेत्रमा क्रियाशील सामुदायिक आत्मनिर्भर सेवा केन्द्रका अनुसार ५९४ बिघा (३९१.७७) हेक्टरमा महिला तथा पुरुषको बराबरी स्वाभिमत्त्व कायम भएको छ। पछिल्लो दिनमा महिलाको नाममा जग्गा जगत देउजाले पत्रिक सम्पत्तिमा महिलाको हक तथा जमिन राख्ने क्रम सुरु हुँदै गएको जनार्दन केन्दका प्रमुख अधिकार स्थापित नहुँदासम्म समान अधिकार स्थापित हुन नसक्ने भएकाले संयुक्त लालपुर्जा वितरणलाई अभियानका रूपमा नै अगाडि बढाइएको बताउनुभयो।

'पत्रिक सम्पत्तिमा महिलाको सहभागिता बढाउनका लागि सचेतना अभियान नै अगाडि बढाउनु आवश्यक छ, केन्द्रले आफैँ सो काम गर्न सक्दैन तर स्थानीय तहमा जनजागरण भने अगाडि बढाउन सक्छ। हामीले सोही काम गरिरहेका छौं', प्रमुख देउजाले भन्नुभयो।

केन्द्रले मुलुकभर सञ्चालन गरेको सचेतना

अभियानपार्कित पेलनी जग्गाप बसोबास तथा जोतमोग गरेका एक हजार ४२१ परिवारले स्थानीय निकायबाट जोतमोगको आधार प्रमाणपत्र लिएका छन्। आधारपत्र प्राप्त जग्गाको क्षेत्रफल ५४६ बिघा (३०४ हेक्टर) छ। यस्तै ४४४ परिवारले भूमिको कानुनी अधिकार प्राप्त गरेका छन्। उक्त जग्गाको क्षेत्रफल १४ बिघा (६३.२१ हेक्टर) छ।

त्यसैगरी एक हजार ८३० परिवारले १०४ बिघा (६९.१२) हेक्टर जग्गा गाविस, सामुदायिक वन, विद्यालय आदिसँग सहमति गरी लामो अवधिका लागि उपयोग गरेका छन्। सामुदायिक वन, गाविस, विद्यालयअन्तर्गतका बाँसो जमिनमा स्वैती गरी आम्दानो बढाइरहेको प्रमुख देउजाले जानकारी दिनुभयो।

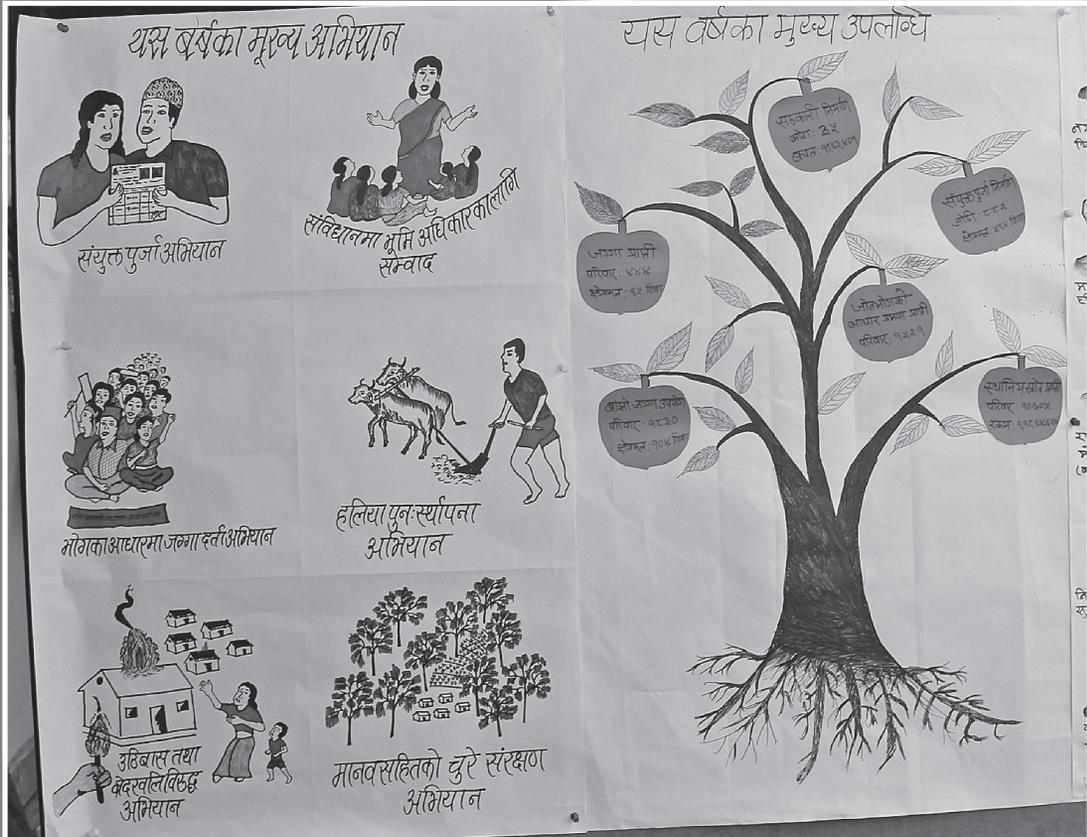
केन्द्रकै पहलमा भूमिहीन किसानले ३५ कृषि सहकारी स्थापना गरी एक हजार ४४३ सदस्य सहितित पाएका छन्। स्थापना गरी एक हजार ६३ हजार ४०० पुँजी परिचालन सहकारीले रु. १९ लाख ६३ हजार ४०० पुँजी परिचालन गरी तरकारीखेती, पशुपालन, पछ्यापलन लगायतका कृषि व्यवसाय थालेका छन्। यस्तै केन्द्रले गुरी जग्गाको समस्या समाधानका लागि अध्ययन गरिरहेको र भूमिसम्बन्धी ऐनमा संशोधन गर्न बनेको विधेयक संसद्मा पेश हुने क्रममा रहेको जनाएको छ। केन्द्रले मुलुकका ४३ जिल्लामा आफ्नो गतिविधि सञ्चालन गर्दै आएको छ।

अनुसूची

अनुसूची ८

सामाजिक लेखाजोखाका केही भलक





अनुसूची




 चुरे बाँचे हामि बाँच्छें। हामि बाँचे चुरे बाँच्छे।
 अहिले पति चुरे संरक्षण की लागि पाखा खुला आग्रि दो
 मांस र फल फूल का विक्रमारी पिका छौं। राज्यका छुक्ती स्वर्ण
 खेना। नपठई त्यसको संरक्षण की जिम्मा हामि लई दिनु पर्छे।

 हामि लई बोहन युक्ते नत भन्छन्। तर हाम्रो कुम सुनिदि
 की हिँदैनन्। पिडा त कुकुरेको हुँन। पिडा पचाय र
 बाँचेका छौं।

 सरकार हमै सिर्फ बोचिज कियार्हे, एक गणसिक्ता युस्य
 कुहुआ आइवाशन। मगर भूमि अधिकार सञ्चसे हम ग-
 रिवीका बहुत चिज मिलाहँ, ज्ञान शाली, शिप, आँट
 परिचय-पत्र। और कुद्द सालके वाद जमिन भि मित-
 जायगा।

 म घरबार विहित हुँका आग्राबा भेइन आरनन्
 भूमि अधिकार सञ्चका खाधी हरुले भेटेर सहयोग
 गरे। यमै भवदा हलौ संगठन रहेछे।

 संगठन शाली रहेछे। त्यहि शालीले आज हामि संघर्ष
 गरि रहेका छौं। अव्यायकी प्रतिरोध र अधिकार
 दावी गर्न शक्ते भयका छौं।